МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ІНЖЕНЕРНИЙ НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ
ІМ. Ю.М. ПОТЕБНІ

Кафедра управління та адміністрування

Кваліфікаційна робота(проєкт)

магістр
(рівень вищої освіти)

НА ТЕМУ: УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ

Виконав: студент другого курсу, групи 8.2813-2-з-дн
Спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування»
(код і назва спеціальності)

освітньої програми Публічне управління та адміністрування
(назва освітньої програми)
Швець Юрій Васильович
(ініціали та прізвище)

Керівник: Ажажа М.А, професор кафедри управління та адміністрування, професор, доктор наук з державного управління
(посада, вчене звання, науковий ступінь, прізвище та ініціали)

Рецензент Воронкова В.Г., завідувач кафедри управління та адміністрування, доктор філософських наук
(посада, вчене звання, науковий ступінь, прізвище та ініціали)

Запоріжжя
2025

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю.М. Потебні
Кафедра управління та адміністрування
Рівень вищої освіти магістр
Спеціальність 281 «Публічне управління та адміністрування»
(код та назва)
Освітня програма Публічне управління та адміністрування

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри д.філос.н.,
проф.Воронкова В.Г. _____
«___» _____ 2025 року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ (ПРОЄКТ) СТУДЕНТОВІ (СТУДЕНТЦІ)

Швець Юрій Васильович
(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи (проєкту) Удосконалення механізмів соціального захисту населення на місцевому рівні
керівник роботи Ажажа М.А., професор кафедри управління та адміністрування, доктор наук з державного управління
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)
затверджені наказом ЗНУ від «22» 02.2024 року № 365-С
2.Строк подання студентом роботи 01 грудня 2024 р.
3.Вихідні дані до роботи 1. Формування плану. 2. Формування гіпотези дослідження. 3. Аналіз літературних джерел за останні п'ять років. 5. Методологія дослідження.
4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) *1. Теоретико-методологічні засади соціального захисту населення на місцевому рівні. 2. Аналітико-дослідницькі виміри напрямів удосконалення механізмів соціального захисту населення на місцевому рівні*
5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Розділ 1	Ажажа М.А., професор кафедри управління та адміністрування, доктор наук з державного управління	01.12.24	
Розділ 2	Ажажа М.А., професор кафедри управління та адміністрування, доктор наук з державного управління	01.02.25	
Нормоконтроль	Венгер О.М., к.п.н., доц. кафедри управління та адміністрування		

7. Дата видачі завдання 30 червня 2024 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	З'ясувати теоретичні засади соціального захисту населення на місцевому рівні	15.10.24	
2	Сформувати понятійно-категоріальний апарат соціального захисту населення на місцевому рівні	01.11.24	
3	Розкрити методи та засоби удосконалення соціального захисту населення на місцевому рівні	15.12. 24	
4	Виявити діагностику проблем соціального захисту населення на місцевому рівні	30.12.24	
5	Дослідити напрями удосконалення соціального захисту населення на місцевому рівні	07.01.25	
6	Запропонувати інструменти удосконалення соціального захисту населення на місцевому рівні	28.01.25	
7	Обґрунтувати складові соціального захисту населення на місцевому рівні	05.02.25	
8	Розробити практичні рекомендації щодо удосконалення соціального захисту населення на місцевому рівні	02.02.25	

Студент _____ Швець Юрій Васильович
(підпис) (ініціали та прізвище)

Керівник роботи (проєкту) _____ М.А. Ажажа
(підпис) (ініціали та прізвище)

Нормоконтроль пройдено
Нормоконтролер _____ О.М.Венгер
(підпис) (ініціали та прізвище)

АНОТАЦІЯ

Швець Юрій Васильович. Удосконалення механізмів соціального захисту населення на місцевому рівні.

Кваліфікаційна робота для здобуття ступеня вищої освіти магістра за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування», науковий керівник Ажажа М.А. Запорізький національний університет. Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю.М.Потебні. Кафедра управління та адміністрування, 2025.

В кваліфікаційній роботі розглянуто теоретико-методологічні засади соціального захисту населення на місцевому рівні. Розглянуто особливості напрямів удосконалення механізмів соціального захисту населення на місцевому рівні. Певна увага приділяється виявленню перспектив і недоліків напрямів удосконалення механізмів соціального захисту населення на місцевому рівні.

Ключові слова: СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ, МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ, МЕХАНІЗМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ, СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА, ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА, ВРАЗЛИВІ ГРУПИ НАСЕЛЕННЯ, РЕФОРМИ, СОЦІАЛЬНІ ПОСЛУГИ, ФІНАНСУВАННЯ, ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ.

ABSTRACT

Shvets Yurii. Improving Social Protection Mechanisms at the Local Level.

Qualifying work for obtaining a master's degree in higher education, specialty 281 «Public management and administration», supervisor Azhazha M. Zaporizhzhia National University. Engineering Educational and Scientific Institute named after Y. Potebny. Department of management and administration, 2025.

The qualification work examines the theoretical and methodological foundations of social protection of the population at the local level. The features of the directions for improving the mechanisms of social protection of the population at the local level are considered. Particular attention is paid to identifying the prospects and shortcomings of the directions for improving the mechanisms of social protection of the population at the local level.

Keywords: SOCIAL PROTECTION, LOCAL SELF-GOVERNMENT, SOCIAL PROTECTION MECHANISMS, SOCIAL POLICY, STATE SUPPORT, VULNERABLE POPULATION GROUPS, REFORMS, SOCIAL SERVICES, FUNDING, DECENTRALIZATION.

.

ЗМІСТ

ВСТУП 7

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ МЕХАНІЗМІВ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ 12

1.1. Сутність, роль і функції соціального захисту населення на місцевому рівні 12

1.2. Класифікація та характеристика механізмів соціального захисту населення на місцевому рівні 20

1.3. Методологічні підходи до дослідження механізмів соціального захисту на місцевому рівні 29

Висновки до першого розділу 45

РОЗДІЛ 2. АНАЛІТИКО-ДОСЛІДНИЦЬКІ ВИМІРИ НАПРЯМІВ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ 47

2.1. Структура та повноваження органів місцевого самоврядування у сфері соціального захисту населення 47

2.2. Стан системи соціального захисту населення на місцевому рівні в Україні в умовах війни 62

2.3. Напрями удосконалення механізмів соціального захисту населення на місцевому рівні 72

Висновки до другого розділу 81

ВИСНОВКИ 83

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ 87

ВСТУП

У сучасних умовах соціально-економічного розвитку України питання соціального захисту населення набуває особливої важливості, оскільки зростають соціальні ризики, викликані кризовими явищами, військовими діями, економічною нестабільністю та демографічними викликами. Реформа децентралізації сприяє переданню повноважень на місцевий рівень, що потребує удосконалення механізмів соціального захисту з урахуванням регіональних особливостей та потреб населення.

Соціальний захист є ключовим інструментом державної політики, спрямованим на підтримку вразливих верств населення, забезпечення соціальної справедливості та покращення якості життя громадян.

Одним із основних факторів, що зумовлюють актуальність даної теми, є процеси децентралізації, які змінили розподіл повноважень між центральними та місцевими органами влади. Передача відповідальності за соціальний захист на місцевий рівень вимагає вдосконалення механізмів управління, фінансування та контролю за наданням соціальних послуг. Органи місцевого самоврядування повинні розробляти ефективні соціальні програми, адаптовані до потреб населення в конкретному регіоні.

Додатковим викликом є економічна нестабільність та воєнні дії в Україні, що призводять до зростання кількості осіб, які потребують соціальної підтримки. Вимушені переселенці, ветерани війни, малозабезпечені сім’ї, особи з інвалідністю та інші соціально вразливі категорії громадян потребують розширення доступу до якісних соціальних послуг. У цьому контексті важливо забезпечити ефективний розподіл ресурсів, максимальну адресність допомоги та прозорість соціальної політики.

Також варто враховувати міжнародний досвід, який демонструє, що успішні системи соціального захисту базуються на інноваційних підходах,

зокрема цифровізації соціальних послуг, партнерстві держави та громадянського суспільства, впровадженні комплексних програм підтримки. Україна поступово інтегрується в європейський соціальний простір, тому актуальним завданням є гармонізація вітчизняної системи соціального захисту з міжнародними стандартами.

Крім того, існують проблеми неефективності та бюрократизації соціальних механізмів, що ускладнює оперативне реагування на потреби населення. Використання нових методів управління, таких як моніторинг ефективності соціальних програм, електронні реєстри отримувачів соціальної допомоги, механізми громадського контролю, може суттєво покращити ситуацію.

Таким чином, дослідження питань удосконалення механізмів соціального захисту на місцевому рівні є надзвичайно важливим, оскільки спрямоване на формування стійкої, справедливої та ефективної соціальної системи, яка забезпечить підтримку найбільш уразливих верств населення, підвищить їхню соціальну захищеність та сприятиме сталому розвитку громад.

Дослідженню механізмів соціального захисту населення на місцевому рівні присвячено праці багатьох українських дослідників, таких як М. Ажажа, Л. Антонова, Н. Балабанова, С. Бєлай, С. Вавренюк, В. Воронкова, Л. Головко, Л. Дідківська, С. Домбровська, В. Воротін, Н. Леоненко, І. Лопушинський, О. Крюков, С. Майстро, О. Пархоменко-Куцевіл, П. Покатаєв, В. Сиченко, І. Хмиров, В. Шведун та ін.

Предметом дослідження є механізми соціального захисту на місцевому рівні, їх ефективність, проблеми реалізації та шляхи удосконалення.

Об’єктом дослідження є система соціального захисту населення на місцевому рівні.

Метою дослідження є аналіз теоретико-методологічних засад та практичних аспектів удосконалення механізмів соціального захисту населення на місцевому рівні для підвищення їх ефективності, адресності та

доступності соціальних послуг.

Для досягнення поставленої мети були визначені такі основні завдання:

– визначити сутність, роль і функції соціального захисту населення на місцевому рівні;

– розглянути класифікацію та характеристику механізмів соціального захисту населення на місцевому рівні;

– проаналізувати методологічні підходи до дослідження механізмів соціального захисту на місцевому рівні;

– провести дослідження структури та повноваженнь органів місцевого самоврядування у сфері соціального захисту населення;

– проаналізувати стан системи соціального захисту населення на місцевому рівні в Україні в умовах війни

– надати напрями удосконалення механізмів соціального захисту населення на місцевому рівні.

У ході проведення дослідження було застосовано широкий спектр загальнонаукових методів і прийомів, спрямованих на всебічне вивчення механізмів соціального захисту населення на місцевому рівні та їх удосконалення.

Зокрема, використано теоретичний аналіз літературних джерел, присвячених соціальному захисту, що дозволило сформувати науково-методичну основу дослідження. Компаративний аналіз міжнародного досвіду соціального захисту на місцевому рівні дав змогу визначити кращі практики та можливості їх адаптації в Україні.

Для оцінки ефективності запропонованих рішень було використано емпіричні методи, зокрема опитування, анкетування та статистичний аналіз. Монографічний метод сприяв глибокому дослідженню теоретико-методичних засад соціального захисту населення та механізмів його реалізації.

Методи аналізу та синтезу, індукції та дедукції допомогли у формулюванні проблеми дослідження, деталізації його об'єкта та визначенні

ключових аспектів. Статистичний аналіз був застосований для узагальнення факторів і показників, що впливають на ефективність соціального захисту на місцевому рівні.

З метою оцінки стратегічних напрямів удосконалення соціального захисту використовувалися методи експертних оцінок та аналізу ієрархій. Системний аналіз дозволив детально дослідити організаційно-методичні основи функціонування механізмів соціального захисту населення. Для наочного представлення результатів дослідження було застосовано графічний метод, що дало змогу схематично відобразити основні концепції та висновки.

Інформаційна база дослідження включає фундаментальні положення соціальної політики, державного управління та місцевого самоврядування, а також результати наукових праць вітчизняних і зарубіжних учених, присвячених питанням соціального захисту. Дослідження спирається на законодавчі акти України, урядові постанови та рішення, що регулюють соціальну сферу, дані офіційної статистики, а також первинні матеріали, зібрані автором особисто.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у визначені сучасних проблем функціонування механізмів соціального захисту на місцевому рівні в умовах децентралізації; запропонованих інноваційних підходах до фінансування та управління соціальним захистом на місцевому рівні; розробці рекомендацій щодо підвищення ефективності соціальних послуг та їх адаптації до потреб населення.

Практичне значення отриманих результатів полягає у наданні конкретних рекомендацій органам місцевого самоврядування щодо розробки стратегій та програм соціального захисту, удосконалення механізмів надання соціальних послуг, оптимізації бюджетного фінансування соціальної сфери та підвищення адресності соціальної допомоги.

Наукова праця, в якій опубліковано основні наукові результати:

1. Хорунжий А.В., Швець Ю.В., Ажажа М.А. Правовий аспект

забезпечення соціального захисту населення в умовах воєнного стану. Матеріали І Всеукраїнської науково-практичної конференції за участю молодих учених та здобувачів вищої освіти «Актуальні питання суспільства у сферах екологічної та цивільної безпеки, енергозбереження, менеджменту та економіки». Запорізький національний університет. Запоріжжя: ЗНУ, 2024. 529 с. С. 301-303. URL: https://www.znu.edu.ua/ii_znu/nauka/2024/aktualni-pytannya/zbirnyk_24.pdf.

2. Швець Ю. В., Ажажа М. А. Стратегічне управління та планування в системі публічного управління. Геостратегічні трансформації та траєкторія національної безпеки в контексті відбудови і сталого розвитку України: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (25–26 травня 2023 року, м. Запоріжжя) / наук. ред. Н. Г. Метеленко; Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю. М. Потебні Запорізького національного університету Одеса: Олді+, 2023. С. 716-720. URL: https://www.znu.edu.ua/ii_znu/nauka/conf7/zbirnyk_23.pdf.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ МЕХАНІЗМІВ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ

1.1. Сутність, роль і функції соціального захисту населення на місцевому рівні

В умовах становлення соціально-орієнтованої держави в Україні питання соціального захисту набуває особливої актуальності для населення. Відповідно до статті 1 Конституції України [11], наша держава визначається як соціальна, що зобов'язує її реалізовувати політику, спрямовану на утвердження загальнолюдських цінностей, забезпечення верховенства права у соціальній сфері та гарантування громадянам високого рівня соціального захисту.

Соціальний захист на місцевому рівні є складовою загальнодержавної системи соціального забезпечення, що реалізується органами місцевого самоврядування та територіальними підрозділами державних установ. Він передбачає комплекс заходів, спрямованих на підтримку вразливих категорій населення, попередження соціальних ризиків та покращення якості життя громади.

Соціальний захист на місцевому рівні відіграє важливу роль у забезпеченні соціальної стабільності, зменшенні рівня бідності та підтримці соціальної справедливості. Основні його ролі включають:

1. Підвищення рівня життя громади – надання матеріальної підтримки малозабезпеченим та іншим вразливим групам населення.

2. Попередження соціальної ізоляції – сприяння інтеграції людей з інвалідністю, безробітних та інших вразливих категорій у соціальне та економічне життя.

3. Створення умов для зайнятості – реалізація програм працевлаштування, професійного навчання та перекваліфікації.

4. Формування соціальної відповідальності – залучення громадських організацій та благодійних фондів до вирішення соціальних проблем.

5. Оперативне реагування на кризові ситуації – допомога постраждалим від надзвичайних ситуацій, економічних криз, пандемій тощо.

Соціальний захист населення на місцевому рівні – це система заходів, що здійснюються органами місцевого самоврядування для підтримки соціально вразливих груп населення, забезпечення доступу до соціальних послуг, реалізації соціальної політики на рівні громади та покращення якості життя мешканців.

Основними функціями соціального захисту на місцевому рівні є:

1. Регулююча функція – встановлення місцевих програм і нормативних актів для реалізації державної соціальної політики.

2. Забезпечувальна функція – надання соціальних виплат, допомог та пільг для підтримки малозабезпечених громадян.

3. Контрольна функція – моніторинг та оцінка ефективності соціальних програм, забезпечення цільового використання бюджетних коштів.

4. Соціально-реабілітаційна функція – допомога людям, які опинилися у складних життєвих обставинах, сприяння їх соціальній адаптації.

5. Організаційна функція – створення інфраструктури соціального захисту, управління діяльністю соціальних установ (центри соціального обслуговування, будинки для літніх людей, центри підтримки дітей тощо).

6. Превентивна функція – розробка заходів, спрямованих на запобігання соціальним ризикам (безробіттю, насильству, бідності).

Вчені трактують термін «соціальне» по-різному, зазвичай розглядаючи його у двох значеннях – широкому та вузькому. У широкому сенсі це поняття часто ототожнюється з категорією «суспільне», охоплюючи всі аспекти існування людського суспільства на противагу природним явищам. У вузькому розумінні термін «соціальне» використовується для позначення

соціальної сфери як окремої галузі людської діяльності, а також соціальних відносин, що відображають специфічні взаємодії між учасниками суспільних процесів.

Варто зазначити, що обидва підходи до визначення «соціального» є ключовими в наукових дослідженнях. Широке тлумачення дає можливість розглядати соціальне в контексті загального суспільного життя, тоді як вузьке розуміння дозволяє здійснювати глибший аналіз конкретних соціальних феноменів і взаємодій. Подібне розмежування сприяє більш точному та цілеспрямованому дослідженню соціальних явищ, що, у свою чергу, допомагає ідентифікувати їхню специфіку та виявити закономірності розвитку суспільних відносин.

Крім того, диференціація широкого та вузького розуміння соціального має значний практичний вплив на правове регулювання соціальних процесів. Законодавчі акти та правові норми часто ґрунтуються на цих двох підходах, залежно від того, які саме аспекти соціальної реальності потребують регулювання. Тому необхідно враховувати обидва підходи при створенні нормативно-правових актів і в процесі правозастосування, щоб забезпечити точне відображення та ефективне регулювання соціальних відносин у правовій системі.

Таким чином, поняття «соціальне» є багатовимірним і складним, що потребує комплексного аналізу та врахування різних теоретичних підходів для повного розуміння його ролі та значення у суспільстві.

Коли мова йде про соціальний захист, варто використовувати поняття «соціальне» як характеристику відносин між людьми в суспільстві. У вузькому розумінні соціальне є складовою частиною суспільного, охоплюючи лише ті аспекти, які безпосередньо стосуються соціальних взаємодій та відносин у суспільстві.

На думку М.В. Чічкань, соціальний захист можна розглядати як систему правовідносин, що виникають між державою та громадянами. Держава зобов’язана гарантувати громадянам захист від настання обставин,

які можуть унеможливити їхню повноцінну діяльність, а також здійснювати заходи, спрямовані на зменшення ймовірності таких обставин. Водночас громадяни мають законне право на отримання всебічної допомоги у разі виникнення передбачених законом ситуацій [57].

Соціальний захист трактується як система правовідносин між державою та її громадянами. При цьому не лише М.В. Чічкань підтримує таке визначення, адже воно ґрунтується на розумінні соціального захисту як сукупності правових зобов'язань держави щодо забезпечення соціальної безпеки населення. У цих правовідносинах держава виконує роль гаранта, запобігаючи несприятливим обставинам, які можуть негативно вплинути на життєдіяльність громадян, та мінімізуючи їх наслідки. Відповідно, громадяни мають законне право на отримання підтримки з боку держави, якщо такі обставини все ж настають.

В.В. Москаленко визначає соціальний захист як комплекс заходів та функціонування відповідних інституцій, спрямованих на забезпечення належного рівня життя людини, підвищення рівня задоволення її соціальних потреб, а також покращення якості життя та перспектив розвитку [42]. Варто підкреслити, що дослідниця не розглядає соціальний захист у контексті економічної та соціальної деградації. В.В. Москаленко також трактує його як систему заходів, однак акцентує увагу саме на забезпеченні нормального існування людини та задоволенні її соціальних потреб. На нашу думку, ці аспекти безперечно є складовими соціального захисту, проте таке трактування видається дещо вузьким, оскільки не враховує всього спектру аспектів, що становлять суть цього явища.

Таким чином, соціальний захист як суб'єктивне право особи відображає багатогранний процес, який реалізується через комплекс правових механізмів та інструментів, серед яких ключову роль відіграє адміністративно-правове регулювання. Це підкреслює важливість системного підходу до захисту прав громадян, що включає як традиційні, так і сучасні форми правового впливу, забезпечуючи ефективну реалізацію соціальних

гарантій.

Аналізуючи підходи науковців до визначення поняття соціального захисту, що розглядають його як комплекс державних заходів, можна дійти висновку, що його сутність ґрунтується на таких ключових положеннях:

1. Соціальний захист включає систему економічних, правових та організаційних заходів, що здійснюються державою з метою підтримки населення.

2. Основна мета соціального захисту полягає у запобіганні виникненню соціальних ризиків, а також у підтримці належного рівня життя осіб, які зазнали впливу таких ризиків.

3. Підставою для соціального захисту є настання конкретних соціально-економічних умов, які певні дослідники визначають як «економічну та соціальну деградацію». Ці умови спричиняють появу соціальних ризиків, що впливають на нормальне життя людини (наприклад, зниження доходів, хвороби, професійні захворювання, втрата годувальника, старіння, безробіття, екологічні загрози тощо).

Отже, соціальний захист виступає важливим елементом державної політики, спрямованої на підтримку громадян, особливо у випадках соціально-економічних труднощів, і вимагає комплексного підходу для забезпечення його ефективної реалізації.

Наступна група наукових підходів до визначення поняття «соціальний захист» зосереджується на його розгляді як системи правовідносин. Зокрема, М.І. Тімофєєва визначає соціальний захист як багаторівневу систему економічних, соціальних і правових відносин, спрямовану на управління соціальними ризиками суспільства, ліквідацію їхніх негативних наслідків і забезпечення належного рівня життя [53].

Хоча у визначенні не зазначено сторони цих правовідносин, аналіз підходу дозволяє дійти висновку, що ними є держава та особа, яка опинилася у таких економічних і соціальних умовах, що спричинили виникнення соціальних ризиків у її житті. Такі правовідносини можуть мати як

економічний характер (наприклад, надання грошових виплат), так і соціальний (наприклад, надання пільг). Крім того, дослідниця зазначає, що предметом цих правовідносин є управління соціальними ризиками задля їхньої ліквідації та забезпечення належного рівня життя. Отже, основна мета таких правовідносин полягає у запобіганні виникненню соціальних ризиків та підтримці нормальної життєдіяльності особи, яка зазнала їх впливу.

Інший підхід до визначення соціального захисту є економічним, що відрізняє його від підходу М.І. Тімофєєвої. О.Ю. Єрмоловська розглядає соціальний захист як систему відносин між суспільством і індивідом, що пов'язані з вирішенням суперечностей між формуванням ринкової системи організації виробництва, можливостями людини адаптуватися до цих змін і негативними соціальними наслідками такого процесу [6].

На відміну від попереднього підходу, у визначенні О.Ю. Єрмоловської чітко зазначено суб'єктів правовідносин соціального захисту – ними є суспільство та індивід. Ці правовідносини виникають у зв'язку з негативними соціальними наслідками адаптації людини до ринкової економічної системи. Отже, можна зробити висновок, що економічний підхід до розуміння соціального захисту суттєво відрізняється від юридичного, оскільки розглядає його не лише у контексті правовідносин між державою та громадянином, а й як механізм взаємодії суспільства й окремої особи у відповідь на виклики економічного середовища.

Таким чином, концепція соціального захисту як системи правовідносин між державою та суспільством має такі характерні особливості:

1. Суб'єктами правовідносин є держава та особа, яка зіткнулася з несприятливими економічними чи соціальними умовами, що спричинили соціальні ризики.

2. Підставою для виникнення правовідносин є настання економічних чи соціальних обставин, що створюють загрози нормальному життю особи.

3. Такі правовідносини можуть мати як економічний, так і соціальний характер (наприклад, фінансова допомога чи соціальні пільги).

4. Основним предметом правовідносин є управління соціальними ризиками шляхом запобігання їхньому виникненню та підтримки належного рівня життєдіяльності осіб, які вже зазнали їхнього впливу.

Останній підхід до визначення соціального захисту ґрунтується на його розгляді як функції держави. Так, С.І. Приходько визначає соціальний захист як одну з функцій держави, що реалізується через систему правових, економічних і організаційних заходів, спрямованих на забезпечення всіх громадян рівними можливостями для досягнення необхідного рівня життя для себе та своїх сімей [52].

З цього визначення випливає, що сутність соціального захисту як функції держави полягає у реалізації державних заходів, спрямованих на забезпечення рівних можливостей для всіх громадян. У цьому контексті соціальний захист є складовою концепції соціальної держави, головним завданням якої є створення умов для рівноправного доступу до ресурсів і гарантій, необхідних для підтримки належного рівня життя.

Згідно з поглядами І.М. Сироти, соціальний захист належить до функцій держави, яка зобов’язана забезпечувати матеріальну підтримку непрацездатних громадян [64].

На відміну від попередніх підходів, І.М. Сирота пов’язує реалізацію соціального захисту виключно з ситуацією, коли особа втрачає здатність самостійно забезпечувати власне існування. Виходячи з цього, можна зробити висновок, що поняття соціального захисту як функції соціальної держави слід розглядати у комплексному аспекті: як механізм забезпечення рівних можливостей для всіх громадян у досягненні необхідного рівня життя, так і як гарантію матеріального забезпечення тих, хто не має змоги підтримувати своє існування самостійно.

Отже, концепція визначення соціального захисту як функції держави ґрунтується на таких ключових аспектах:

1. Функція соціального захисту включає комплекс економічних, правових і організаційних заходів.

2. Соціальний захист має дві основні цілі: забезпечення рівних можливостей для всіх громадян у досягненні необхідного рівня життя; підтримка осіб, які через певні обставини втратили здатність самостійно забезпечувати власне існування.

Отже, проведене дослідження засвідчило, що в науковій літературі не існує єдиного визначення поняття «соціальний захист». Вітчизняні науковці підходять до його розгляду з різних позицій, що дозволяє виділити кілька основних концепцій визначення цього терміна:

1. Соціальний захист як сукупність економічних, правових та організаційних заходів, здійснюваних державою.

Соціальний захист – це система заходів економічного, правового та організаційного характеру, які держава впроваджує з метою запобігання виникненню соціальних ризиків у нормальному житті людини та підтримки осіб, які зазнали таких змін економічних і соціальних умов (економічної чи соціальної деградації), що призвели до зниження рівня доходів, хвороб, професійних захворювань, втрати годувальника, старіння, безробіття, екологічних загроз тощо.

2. Соціальний захист як система правовідносин між державою та суспільством.

Соціальний захист – це система економічних і соціальних правовідносин, що виникають між державою та особою, яка опинилася у несприятливих економічних чи соціальних умовах, що спричинили виникнення соціальних ризиків у її житті. Основною метою цих правовідносин є запобігання соціальним ризикам і забезпечення нормальної життєдіяльності осіб, які зазнали їхнього впливу.

3. Соціальний захист як функція держави.

Соціальний захист – це одна з функцій держави, яка реалізується через комплекс економічних, правових та організаційних заходів, спрямованих як на забезпечення рівних можливостей для всіх громадян у досягненні необхідного рівня життя, так і на підтримку тих осіб, які через несприятливі

економічні чи соціальні обставини втратили можливість самостійно забезпечувати власне існування. До таких обставин належать зниження рівня доходів, хвороби, професійні захворювання, втрата годувальника, старіння, безробіття, екологічні загрози тощо.

Таким чином, соціальний захист слід розглядати як багатогранне явище, що включає різні аспекти взаємодії держави та громадян з метою підтримки належного рівня життя та мінімізації негативного впливу соціальних ризиків.

1.2. Класифікація та характеристика механізмів соціального захисту населення на місцевому рівні

Соціальний захист на місцевому рівні є важливою складовою державної політики, спрямованої на забезпечення гідного рівня життя громадян та підтримку соціально вразливих верств населення. Його реалізація здійснюється через різноманітні механізми, які можна класифікувати за різними критеріями, такими як рівень управління, фінансування, цільова спрямованість та правові підстави.

Соціальний захист на місцевому рівні є важливою складовою державної політики, спрямованої на забезпечення гідного рівня життя громадян та підтримку соціально вразливих верств населення. Його реалізація здійснюється через різноманітні механізми, які можна класифікувати за різними критеріями, такими як рівень управління, фінансування, цільова спрямованість та правові підстави. Для його ефективного функціонування застосовуються різні механізми, які можна поділити на правові, фінансово-економічні, організаційні та соціальні.

1. Правові механізми формують нормативно-правову базу, яка регламентує права громадян на соціальний захист та визначає обов’язки

держави щодо його реалізації.

Таблиця 1.1 – Основні елементи правових механізмів соціального захисту

Елемент правового механізму	Зміст	Приклад нормативно-правового акту	Функції
Конституційні гарантії	Закріплення права громадян на соціальний захист на найвищому законодавчому рівні	Конституція України (ст. 46)	- гарантує соціальний захист усім громадянам; - визначає загальні принципи державної політики у цій сфері;
Закони та кодекси	Визначають основи соціального захисту, категорії отримувачів допомоги, види виплат і послуг	Закон України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям», Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування», Закон України «Про соціальні послуги», Кодекс законів про працю України	- встановлюють правила соціального захисту; - регулюють соціальні відносини між громадянами та державою;
Підзаконні акти	Деталізують порядок реалізації соціального захисту, визначають процедури надання допомоги	Постанови Кабінету Міністрів, укази Президента, накази міністерств	- регламентують процедури отримання допомоги; - визначають механізми контролю та фінансування;
Місцеві нормативно-правові акти	Містять додаткові заходи соціального захисту на рівні регіонів та громад	Рішення міських та обласних рад щодо надання муніципальних субсидій та виплат	- ураховують місцеві особливості соціальної політики; - дозволяють реалізовувати додаткові програми підтримки;
Міжнародні зобов'язання	Включають норми міжнародного права щодо соціального захисту, які Україна зобов'язана виконувати	Європейська соціальна хартія; Конвенція про мінімальні норми соціального забезпечення	- узгоджують українське законодавство із міжнародними стандартами; - сприяють підвищенню рівня соціального захисту в країні;
Судовий захист прав громадян	Громадяни мають право оскаржувати порушення їхніх прав на соціальний захист у судовому порядку	Рішення Конституційного Суду України щодо соціальних гарантій	- забезпечує можливість відстоювати соціальні права; - гарантує контроль за виконанням законодавства

Отже, правові механізми соціального захисту є комплексною системою, яка включає конституційні гарантії, закони, підзаконні акти, місцеві нормативно-правові ініціативи, міжнародні зобов'язання та судовий захист прав громадян. Вони забезпечують ефективне функціонування соціальної політики, регулюють соціальні відносини та гарантують реалізацію прав громадян на належний рівень життя.

2. Фінансово-економічний механізм соціального захисту населення є ключовим елементом державної соціальної політики, який забезпечує розподіл та використання фінансових ресурсів для підтримки соціально вразливих верств населення. Його головною метою є забезпечення стабільного фінансування соціальних програм, гарантія своєчасної виплати соціальних допомог та ефективне використання бюджетних коштів.

До функцій фінансово-економічного механізму відносять:

– перерозподіл фінансових ресурсів – забезпечення матеріальної підтримки вразливих категорій;

– запобігання бідності – надання необхідних коштів для покриття базових потреб;

– стимулювання економічної активності – підтримка підприємств, що створюють робочі місця для соціально вразливих груп.

Основні інструменти цього механізму включають різні джерела фінансування, форми державної підтримки та економічні стимули для громадян і роботодавців. Вони спрямовані на створення умов для зниження рівня бідності, підтримку зайнятості, забезпечення доступу до соціальних послуг і компенсацію втрати доходів уразливими групами населення.

У таблиці 1.2 наведено аналіз основних інструментів фінансово-економічного механізму соціального захисту, їх характеристику, джерела фінансування та вплив на соціальний захист громадян.

Таблиця 1.2 – Основні інструменти фінансово-економічного механізму соціального захисту

Інструмент	Характеристика	Джерела фінансування	Вплив на соціальний захист
Бюджетне фінансування	Виділення коштів із державного та місцевих бюджетів для соціальних програм	Державний бюджет, місцеві бюджети, податкові надходження	забезпечує фінансування соціальних виплат, програм підтримки малозабезпечених верств населення
Соціальні податки та внески	Внески до соціальних фондів (пенсійного, страхового, медичного) від роботодавців і працівників	Єдиний соціальний внесок (ЄСВ), страхові внески	формує фінансову основу для соціального страхування та пенсійного забезпечення
Цільові соціальні фонди	Фонди, створені для фінансування соціальних програм (Пенсійний фонд, Фонд соцстрахування)	Страхові внески, державні субсидії, благодійні внески	забезпечує стійке фінансування пенсій, допомог із безробіття, страхових виплат
Державні соціальні допомоги	Грошові виплати малозабезпеченим, особам з інвалідністю, сім’ям з дітьми	Бюджетне фінансування	підтримує рівень життя соціально вразливих категорій
Субсидії та пільги	Часткове або повне покриття витрат на оплату комунальних послуг, освіту, медичне обслуговування	Державний та місцеві бюджети	знижує фінансове навантаження на населення, забезпечує доступність житлово-комунальних послуг
Кредитно-фінансові механізми	Пільгове кредитування соціально вразливих верств населення	Державні програми кредитування, банки, міжнародні гранти	забезпечує доступ до фінансових ресурсів для вирішення житлових та інших соціальних потреб
Соціальні інвестиції	Фінансування розвитку освіти, охорони здоров'я, інфраструктури соціальної підтримки	Державні та міжнародні інвестиції, приватні ініціативи	сприяє довгостроковому покращенню соціально-економічного становища громадян
Гранти та міжнародна допомога	Кошти від міжнародних організацій та донорів на реалізацію соціальних програм	ЄС, ООН, Світовий банк, благодійні фонди	дозволяє залучати додаткові ресурси для вирішення соціальних проблем

3. Організаційні механізми соціального захисту є ключовими

інструментами реалізації державної соціальної політики та забезпечення підтримки населення (табл. 1.3). Вони охоплюють управлінські, адміністративні та координаційні заходи, спрямовані на ефективне функціонування системи соціального захисту.

Таблиця 1.3 – Організаційні механізми соціального захисту

Механізм	Характеристика	Основні суб'єкти реалізації	Вплив на ефективність соціального захисту
Державне управління системою соціального захисту	координація та контроль за реалізацією соціальної політики, розподіл ресурсів, управління соціальними фондами	Міністерства, місцеві органи влади, державні соціальні фонди	забезпечує централізоване управління, визначення пріоритетів та ефективне розподілення соціальних ресурсів
Муніципальне (місцеве) управління соціальним захистом	реалізація державної соціальної політики на місцевому рівні, надання допомоги населенню	Органи місцевого самоврядування, департаменти соцзахисту	враховує регіональні особливості, оперативно реагує на місцеві соціальні проблеми
Система соціального обслуговування	надання соціальних послуг (догляд, реабілітація, консультації) уразливим категоріям населення	Територіальні центри соціального обслуговування, благодійні фонди, волонтерські організації	підвищує доступність соціальних послуг, надає адресну підтримку населенню
Соціальне партнерство	співпраця держави, бізнесу та громадських організацій у сфері соціального захисту	Державні структури, підприємства, профспілки, НГО	забезпечує додаткові ресурси для соціальних програм, сприяє інтеграції бізнесу в соціальну політику
Електронні системи управління соціальним захистом	автоматизація процесів призначення соціальних виплат, субсидій та пільг	Єдині державні реєстри, соціальні онлайн-платформи	підвищує ефективність адміністрування соціального захисту, мінімізує корупцію та бюрократію
Моніторинг та оцінка ефективності соціальних програм	аналіз та оцінка результатів реалізації соціальних заходів, виявлення проблем та їх усунення	Аналітичні центри, державні відомства, міжнародні організації	покращує якість соціальної політики, забезпечує ефективне використання бюджетних коштів
Кризове реагування у сфері соціального захисту	запровадження механізмів підтримки у випадках надзвичайних ситуацій (воєнні конфлікти, природні катастрофи, економічні кризи)	Урядові структури, міжнародні гуманітарні організації, волонтери	швидка допомога населенню у критичних ситуаціях, зниження соціальної напруги

Отже, основними суб’єктами реалізації організаційних механізмів є державні органи влади, місцеві самоврядування, громадські організації, благодійні фонди та приватний сектор. Завдяки їх взаємодії відбувається надання соціальних послуг, реалізація програм підтримки та моніторинг їх ефективності.

Організаційні механізми забезпечують ефективне управління та реалізацію програм соціального захисту на всіх рівнях, наприклад: Міністерства соціальної політики, Пенсійного фонду, Фонду соціального страхування; Департаментів (Управлінь) соціального захисту населення при міських та обласних адміністраціях; «Червоного Хреста», Карітас, центрів зайнятості, служб соціального обслуговування, притулків для безпритульних.

Функціями організаційних механізмів соціального захисту є:

– планування та розробка соціальних ініціатив;

– забезпечення доступності соціальних послуг для громадян;

– моніторинг і контроль ефективності соціального захисту.

4. Соціальні механізми соціального захисту відіграють важливу роль у забезпеченні добробуту населення, сприяючи адаптації вразливих груп до соціально-економічних умов та створюючи умови для їхньої інтеграції у суспільство. Ці механізми охоплюють заходи, спрямовані на підтримку громадян у складних життєвих обставинах, включаючи соціальні послуги, допомогу та підтримку через інститути громадянського суспільства.

Основними інструментами соціальних механізмів є надання соціальних послуг, реалізація програм соціальної адаптації, залучення громадських організацій та волонтерських рухів, а також заходи, спрямовані на формування соціальної відповідальності суспільства.

У таблиці 1.4 представлено порівняльний аналіз ключових соціальних механізмів соціального захисту, їх особливостей, основних суб’єктів реалізації та впливу на якість життя населення.

Таблиця 1.4 – Порівняльний аналіз соціальних механізмів соціального захисту

Механізм	Характеристика	Основні суб'єкти реалізації	Вплив на соціальний захист
Надання соціальних послуг	допомога вразливим категоріям населення через соціальні установи (догляд, реабілітація, соціальна підтримка)	державні та місцеві органи влади, соціальні служби, громадські організації	забезпечує базові потреби населення, сприяє соціальній інтеграції
Соціальна допомога та підтримка	матеріальне забезпечення (пенсії, субсидії, соціальні виплати, гуманітарна допомога)	державні фонди, благодійні організації, міжнародні інституції	поліпшує рівень життя малозабезпечених верств населення, запобігає соціальній ізоляції
Програми соціальної адаптації	навчальні, освітні та інтеграційні програми для осіб, які потрапили у складні життєві обставини	центри зайнятості, освітні установи, громадські організації	підвищує рівень самостійності громадян, сприяє їх професійній реалізації
Розвиток волонтерських ініціатив	залучення населення до благодійної та соціальної діяльності на добровільних засадах	волонтерські рухи, громадські та релігійні організації	підвищує рівень соціальної відповідальності, розширює доступ до соціальних послуг
Формування соціальної відповідальності бізнесу	залучення приватного сектору до підтримки соціально вразливих груп (благодійні програми, корпоративна соціальна відповідальність)	приватні компанії, підприємства, соціально відповідальний бізнес	розширює фінансові можливості соціального захисту, сприяє стійкому розвитку громад

Система соціальних механізмів соціального захисту спрямована на створення ефективного та комплексного соціального захисту, що враховує різні аспекти потреб населення та забезпечує стабільний розвиток суспільства.

Основними складовими соціального механізму є:

1. Соціальна підтримка сімей та дітей – служби у справах дітей, центри матері та дитини.

2. Соціальна реабілітація та адаптація – допомога людям після звільнення з місць позбавлення волі, людям з інвалідністю.

3. Програми соціальної мобільності – заходи, спрямовані на підвищення рівня освіти, перекваліфікацію.

4. Психологічна підтримка та консультації – центри кризової допомоги, гарячі лінії підтримки.

Механізми соціального захисту на місцевому рівні не діють ізольовано, а функціонують у тісній взаємодії. Наприклад, фінансова підтримка супроводжується організаційними заходами (допомога в пошуку роботи), а правові механізми забезпечують реалізацію всіх інших заходів.

Ключовими принципами взаємодії механізмів соціального захисту населення на місцевому рівні є:

– комплексність – поєднання фінансових, організаційних та правових заходів;

– адресність – орієнтація на потреби конкретних категорій населення;

– доступність – спрощення процедур отримання допомоги.

Соціальний захист населення на місцевому рівні базується на різних механізмах, які забезпечують ефективне функціонування системи соціальної підтримки та сприяють підвищенню рівня життя громадян. Важливу роль у цьому процесі відіграє поєднання державних, муніципальних, громадських та приватних ініціатив, що дозволяє забезпечити комплексний підхід до розв’язання соціальних проблем.

Класифікація механізмів соціального захисту населення здійснюється за кількома критеріями, зокрема рівнем управління, джерелами фінансування та цільовою спрямованістю. Таблиця 1.5 відображає основні види механізмів, їх особливості та основні функції, що допомагає краще зрозуміти принципи їх реалізації на місцевому рівні.

Таблиця 1.5 – Класифікація механізмів соціального захисту населення на місцевому рівні

Критерій	Механізми
1. За рівнем управління	Державні механізми – реалізуються органами місцевої влади в межах загальнодержавної соціальної політики. Вони включають державні програми соціальної підтримки, субсидії, виплати та пільги
	Муніципальні механізми – ініціюються місцевими органами самоврядування відповідно до потреб територіальної громади. Це можуть бути додаткові виплати, соціальні проєкти та програми розвитку.
	Громадські та приватні механізми – реалізуються за участі громадських організацій, благодійних фондів, соціально відповідального бізнесу (наприклад, корпоративні соціальні ініціативи).
2. За джерелами фінансування	Бюджетні – фінансуються з державного та місцевого бюджету (пенсійні виплати, допомога малозабезпеченим, субсидії).
	Позабюджетні – включають кошти громадських фондів, міжнародних грантів, соціальних ініціатив підприємств (наприклад, матеріальна допомога від підприємств громади).
	Змішані – поєднують державне фінансування та кошти громадських і міжнародних організацій (наприклад, проєкти міжнародної допомоги).
3. За цільовою спрямованістю	Фінансові механізми – передбачають надання соціальних виплат, пенсій, компенсацій, субсидій.
	Організаційні механізми – спрямовані на створення соціальних установ, служб підтримки, інформаційних центрів.
	Правові механізми – включають нормативно-правові акти, які регламентують права та обов’язки місцевої влади у сфері соціального захисту.
	Програмні механізми – реалізуються через соціальні програми (допомога безробітним, підтримка людей з інвалідністю, молодіжні програми).

Таким чином, соціальний захист ґрунтується на взаємодії правових, фінансово-економічних, організаційних і соціальних механізмів. Правові механізми створюють законодавчу базу, фінансово-економічні забезпечують ресурсну підтримку, організаційні регулюють виконання соціальних програм, а соціальні спрямовані на адаптацію та інтеграцію вразливих груп у суспільство. Ефективність соціального захисту залежить від збалансованого застосування всіх механізмів у комплексі.

Класифікація та характеристика механізмів соціального захисту на

місцевому рівні дозволяє краще розуміти їх роль у забезпеченні соціальної стабільності. Ефективне функціонування цих механізмів потребує комплексного підходу, що поєднує фінансові, організаційні, правові та програмні інструменти. Перспективним напрямком є діджиталізація соціальних послуг, залучення бізнесу та міжнародної допомоги, що сприятиме підвищенню ефективності соціального захисту в громадах.

1.3. Методологічні підходи до дослідження механізмів соціального захисту на місцевому рівні

Дослідження механізмів соціального захисту на місцевому рівні потребує використання комплексного підходу, що поєднує різні методологічні підходи та аналітичні інструменти. Це дозволяє отримати всебічне уявлення про функціонування системи соціального захисту, її ефективність та можливості вдосконалення.

Системний підхід розглядає механізми соціального захисту як взаємопов’язану систему елементів, які функціонують у межах місцевої соціальної політики. Він дозволяє розглядати соціальний захист як комплексну систему, що складається з взаємопов’язаних елементів, які функціонують у межах місцевої соціальної політики: структурні елементи соціального захисту (правові, фінансово-економічні, організаційні та соціальні механізми); зв’язки між різними рівнями управління (держава, місцева влада, громада, бізнес, громадські організації); взаємодія соціального захисту з іншими сферами (економікою, ринком праці, охороною здоров'я тощо).

Системний підхід передбачає аналіз соціального захисту як багатокомпонентного явища, в якому всі елементи взаємодіють між собою, впливаючи на загальну ефективність соціальної політики. Основні принципи

цього підходу:

– цілісність – соціальний захист розглядається як єдина система, що включає правові, фінансово-економічні, організаційні та соціальні механізми;

– взаємозв'язок елементів – функціонування кожного механізму залежить від інших складових;

– ієрархічність – система соціального захисту має різні рівні управління: державний, регіональний, місцевий, громадський;

– адаптивність – система змінюється відповідно до соціально-економічних умов, демографічних змін, потреб населення.

Системний аналіз передбачає розгляд соціального захисту через призму його основних складових (табл. 1.6).

Таблиця 1.6 – Компоненти системного аналізу соціального захисту

Компоненти	
1. Інституційний компонент	Суб'єкти, що беруть участь у реалізації соціальної політики: органи місцевого самоврядування – формують та реалізують місцеві програми соціального захисту; державні установи – надають соціальні послуги та регулюють соціальну політику; громадські та благодійні організації – забезпечують додаткову підтримку вразливих груп населення; приватний сектор – через соціально відповідальний бізнес реалізує корпоративні соціальні програми;
2. Функціональний компонент	Завдання та механізми, що забезпечують ефективне функціонування системи соціального захисту: правові механізми – законодавче регулювання соціальної політики; фінансово-економічні механізми – бюджетне фінансування, позабюджетні фонди, соціальне страхування; організаційні механізми – координація діяльності органів влади, управління соціальними установами; соціальні механізми – надання матеріальної допомоги, реалізація програм підтримки населення.
3. Цільові групи населення	Система соціального захисту має бути орієнтована на конкретні категорії громадян: малозабезпечені сім'ї – потребують фінансової підтримки та соціальних послуг; особи з інвалідністю – забезпечуються реабілітаційними та соціальними програмами; літні люди – отримують пенсійне забезпечення та соціальну підтримку; безробітні – включаються у програми професійної підготовки та працевлаштування;

Системний аналіз дає змогу оцінити ефективність соціального захисту на місцевому рівні за такими критеріями:

– доступність соціальних послуг – оцінюється рівень охоплення населення соціальними програмами;

– ефективність фінансування – аналізується співвідношення витрат та результатів соціальної політики;

– рівень задоволеності населення – визначається за допомогою соціологічних досліджень;

– гнучкість та адаптивність – оцінюється здатність системи реагувати на нові виклики та змінюватися відповідно до потреб громади.

Отже, системний підхід є ефективним інструментом для аналізу механізмів соціального захисту на місцевому рівні, оскільки дозволяє оцінювати їх взаємозв'язки, ефективність та можливості вдосконалення. Він сприяє формуванню комплексної соціальної політики, що забезпечує рівний доступ до соціальних послуг, підвищує рівень соціальної безпеки населення та сприяє стійкому розвитку громади.

Інституційний підхід акцентує увагу на ролі державних і недержавних інституцій у формуванні та реалізації механізмів соціального захисту. Він дозволяє: аналізувати діяльність органів місцевого самоврядування, соціальних служб, благодійних фондів та громадських організацій; визначати рівень взаємодії між державним та приватним секторами у наданні соціальних послуг; оцінювати ефективність регулювання соціальної політики на місцевому рівні.

Інституційний підхід є одним із ключових методологічних підходів до аналізу соціального захисту, який дозволяє розглядати його як систему інститутів, що регулюють, впроваджують і контролюють механізми соціальної підтримки населення на місцевому рівні. Цей підхід зосереджується на ролі державних, муніципальних, громадських та приватних організацій у реалізації соціальної політики.

Основні принципи інституційного підходу:

– формалізація соціального захисту – розгляд соціального захисту через систему законодавчих норм і правил;

– роль соціальних інститутів – акцент на організаціях, які забезпечують надання соціальної допомоги;

– міжсекторальна взаємодія – координація діяльності державних, громадських і приватних структур;

– ефективність інститутів – аналіз впливу кожного суб'єкта соціального захисту на його доступність і якість.

Механізми соціального захисту на місцевому рівні реалізуються через взаємодію різних суб'єктів, які можна класифікувати за рівнем управління та функціональним призначенням.

1. Державні інституції – центральні та місцеві органи влади, що відповідають за розробку та впровадження соціальної політики:

– органи місцевого самоврядування – реалізують державні програми, приймають місцеві нормативно-правові акти, координують діяльність соціальних установ;

– центри соціального захисту населення – забезпечують соціальні виплати, субсидії, допомогу вразливим категоріям громадян;

– медичні та освітні заклади – надають соціально-медичні послуги, освіту та професійну підготовку.

2. Громадські та неурядові організації (НУО)

Важливим елементом соціального захисту є діяльність благодійних фондів, волонтерських організацій та профспілок, які доповнюють державну політику. Благодійні фонди – надають матеріальну допомогу, підтримують соціально вразливі групи. Громадські організації – займаються правозахисною діяльністю, адвокацією інтересів соціально незахищених груп. Профспілки – захищають трудові права працівників, забезпечують підтримку у випадку втрати роботи чи погіршення умов праці.

3. Соціально відповідальний бізнес, що відіграє важливу роль у розширенні соціального захисту на місцевому рівні:

– корпоративні соціальні програми – надання додаткових соціальних гарантій працівникам;

– соціальне партнерство – взаємодія бізнесу з місцевими органами влади та громадськими організаціями;

– часткове фінансування соціальних ініціатив – підтримка соціальних проєктів у громадах.

4. Міжнародні фонди та донорські програми, що роблять вагомий внесок у розвиток місцевих механізмів соціального захисту:

– грантове фінансування – реалізація соціальних проєктів за кошти міжнародних організацій;

– консультаційна та експертна підтримка – розробка нових моделей соціального забезпечення;

– моніторинг ефективності – оцінка ефективності місцевих соціальних політик.

Ефективне функціонування соціального захисту на місцевому рівні передбачає взаємодію всіх інституційних суб'єктів, що реалізують його механізми: державні органи формують законодавче підґрунтя та забезпечують фінансування; місцеві органи влади адаптують соціальну політику до потреб територіальної громади; громадські організації заповнюють прогалини у соціальному забезпеченні та здійснюють контроль за владою; приватний сектор сприяє соціальній відповідальності бізнесу та фінансовій підтримці програм; міжнародні організації допомагають у залученні додаткових ресурсів та розвитку соціальних проєктів.

Аналіз ефективності механізмів соціального захисту в межах інституційного підходу може проводитися за такими критеріями:

– рівень доступності соціальних послуг – наскільки громадяни можуть отримати соціальну підтримку;

– фінансова стійкість механізмів – наскільки стабільним є фінансування соціальних програм;

– якість наданих послуг – чи задовольняють послуги потреби

населення;

– взаємодія суб’єктів – рівень координації між державними, громадськими та приватними структурами.

Попри значні досягнення, інституційний підхід до соціального захисту на місцевому рівні стикається з низкою проблем:

– недостатнє фінансування – брак бюджетних коштів на реалізацію соціальних програм;

– бюрократизація процесів – ускладнений доступ до соціальної допомоги через адміністративні бар’єри;

– недостатня взаємодія між секторами – слабка координація між державними та недержавними організаціями;

– обмежена громадська участь – недостатня активність громадян у вирішенні соціальних питань.

Для покращення ефективності механізмів соціального захисту необхідно: розширити співпрацю між органами влади та громадським сектором; забезпечити стабільне фінансування соціальних програм; спрощувати бюрократичні процедури для отримання допомоги; залучати міжнародні ресурси для підвищення якості соціальних послуг.

Отже, інституційний підхід дозволяє глибоко дослідити механізми соціального захисту на місцевому рівні, акцентуючи увагу на ролі різних суб’єктів у їх реалізації. Взаємодія державних, громадських та приватних інституцій є запорукою ефективного функціонування системи соціального захисту, що сприяє підвищенню рівня життя населення та соціальній стабільності в громадах.

Соціологічний підхід передбачає вивчення громадської думки, рівня задоволеності населення соціальними послугами, виявлення ключових соціальних проблем. Методи включають: опитування та анкетування серед різних категорій населення щодо доступності та якості соціальних послуг; фокус-групові дослідження для аналізу сприйняття соціальної політики та пропозицій щодо її покращення; моніторинг соціальних показників (рівень

бідності, безробіття, соціального забезпечення тощо).

Соціологічний підхід розглядає соціальний захист як соціальний феномен, що впливає на рівень життя, добробут та соціальну інтеграцію населення. Він дозволяє оцінити ефективність системи соціального захисту через дослідження суспільної думки, соціальної поведінки, очікувань та рівня задоволеності громадян.

Соціологічний підхід передбачає використання кількісних та якісних методів збору інформації:

1. Кількісні методи:

- опитування громадян – оцінка доступності та ефективності соціальних послуг;
- статистичний аналіз – дослідження демографічних та економічних показників, рівня безробіття, соціального розшарування;
- моніторинг соціальних програм – аналіз результативності місцевих соціальних ініціатив.

2. Якісні методи;

- фокус-групи – визначення глибинних проблем і потреб соціально вразливих груп;
- глибинні інтерв’ю – аналіз суб’єктивного сприйняття соціального захисту представниками громади;
- контент-аналіз медіа та офіційних документів – дослідження суспільного дискурсу щодо соціальної політики.

Соціальний захист на місцевому рівні може бути розглянутий у контексті взаємодії таких елементів:

- соціальні групи – отримувачі соціальної допомоги (пенсіонери, люди з інвалідністю, безробітні тощо);
- суб’єкти соціальної політики – органи влади, громадські організації, благодійні фонди;
- форми соціального захисту – грошові виплати, соціальні послуги, правова допомога;

– рівень соціальної включеності – ступінь залученості громадян до соціальних програм.

Соціологічний підхід дозволяє розглядати соціальний захист не лише як набір інструментів допомоги, а як систему, що виконує такі функції:

1. Компенсаційна функція – зменшення наслідків економічної нерівності.

2. Регулятивна функція – формування соціальної справедливості через політику перерозподілу ресурсів.

3. Інтеграційна функція – сприяння соціальній адаптації вразливих груп.

4. Превентивна функція – зниження ризиків соціального відчуження та бідності.

Для підвищення ефективності соціального захисту на місцевому рівні варто: підвищити рівень інформування населення про соціальні програми; оптимізувати процеси отримання соціальної допомоги; розширювати партнерство між державою, бізнесом та громадським сектором; регулярно проводити соціологічні дослідження для коригування політики соціального захисту.

Отже, соціологічний підхід до дослідження механізмів соціального захисту дозволяє оцінити його ефективність з точки зору кінцевих отримувачів послуг. Використання соціологічних методів сприяє формуванню політики, орієнтованої на реальні потреби громади, що підвищує її результативність та соціальну значущість.

Економічний підхід до дослідження механізмів соціального захисту на місцевому рівні передбачає аналіз ресурсного забезпечення, фінансово-економічної ефективності та впливу соціального захисту на економічний розвиток громади. Основна увага зосереджується на тому, як розподіляються ресурси, які механізми фінансування використовуються та як соціальні витрати сприяють добробуту населення і економічній стабільності.

Основні принципи економічного підходу:

– оптимальне розподілення ресурсів – вивчення джерел фінансування соціального захисту та ефективність їх використання;

– економічна ефективність соціальних програм – оцінка витрат і результатів реалізації соціальних заходів;

– фінансова стійкість системи соціального захисту – дослідження довгострокового впливу соціальних витрат на місцеву економіку;

– вплив соціального захисту на ринок праці – вивчення взаємозв'язку між рівнем соціальної підтримки та зайнятістю населення.

Економічний підхід дозволяє класифікувати механізми соціального захисту за джерелами фінансування та способами їх реалізації:

1. Бюджетні механізми:

– державні трансферти – субвенції та дотації з державного бюджету для фінансування соціальних програм на місцевому рівні;

– місцеві бюджетні видатки – кошти, які виділяються з місцевого бюджету на соціальні потреби громади;

– цільові соціальні програми – спеціальні фонди для підтримки вразливих категорій населення.

2. Позабюджетні механізми:

– громадсько-приватне партнерство (ГПП) – залучення бізнесу до фінансування соціальних ініціатив;

– благодійні фонди та міжнародні гранти – підтримка соціальних проєктів через грантові програми та пожертви;

– корпоративна соціальна відповідальність (КСВ) – соціальні ініціативи підприємств, спрямовані на підтримку громади.

3. Змішані механізми:

– співфінансування програм – залучення коштів державного, місцевого бюджетів і приватного сектору;

– Фонд соціального розвитку громади – акумуляція коштів з різних джерел для реалізації соціальних ініціатив.

Оцінка ефективності механізмів соціального захисту з економічної

точки зору ґрунтується на таких критеріях:

– коефіцієнт охоплення населення соціальними програмами – співвідношення кількості осіб, що отримують допомогу, до загальної кількості населення;

– рівень соціальної витратності бюджету – частка витрат на соціальний захист у загальному бюджеті громади;

– економічна окупність соціальних інвестицій – оцінка довгострокового впливу соціальних заходів на економіку (наприклад, зниження рівня безробіття);

– рівень фінансової стійкості системи – співвідношення бюджетних та позабюджетних надходжень на соціальний захист.

Економічний підхід дозволяє оцінити, як соціальні витрати впливають на економічний розвиток громади:

– стимулювання купівельної спроможності – соціальні виплати збільшують попит на товари та послуги місцевих підприємств;

– зниження рівня бідності та соціальної нерівності – підтримка малозабезпечених верств сприяє стабільності громади;

– вплив на зайнятість населення – створення соціальних робочих місць та підтримка безробітних допомагає активізувати трудові ресурси;

– модернізація соціальної інфраструктури – фінансування освіти, медицини та житлових програм сприяє загальному розвитку громади.

Для оптимізації соціального захисту на місцевому рівні варто застосовувати такі заходи: підвищення ефективності розподілу бюджетних коштів – впровадження програмного бюджетування для прозорого фінансування соціальних заходів; розвиток партнерства з бізнесом та громадськими організаціями – активне залучення приватного капіталу до соціальних ініціатив; оптимізація соціальних програм – запровадження адресної допомоги для найбільш вразливих категорій населення; залучення інноваційних фінансових інструментів – використання соціальних облігацій, інвестування у проєкти соціального розвитку.

Отже, економічний підхід до дослідження механізмів соціального захисту дозволяє оцінити його фінансову стійкість, економічну ефективність та вплив на місцеву економіку. Використання цього підходу допомагає розробляти оптимальні механізми соціального фінансування, спрямовані на досягнення максимального соціального ефекту при мінімальних витратах.

Правовий підхід.

Дослідження соціального захисту з правової точки зору включає аналіз: нормативно-правової бази, що регламентує діяльність органів місцевого самоврядування у сфері соціального захисту; відповідності місцевих програм соціального захисту загальнодержавним та міжнародним стандартам; юридичних механізмів захисту прав вразливих категорій населення.

Даний підхід ґрунтується на вивченні юридичних норм, процедур та інституцій, які забезпечують соціальні гарантії для населення.

Основні принципи правового підходу:

- законність – діяльність органів місцевого самоврядування у сфері соціального захисту має відповідати чинному законодавству;
- доступність – нормативно-правові акти повинні забезпечувати рівний доступ громадян до соціальних послуг;
- адресність – соціальна допомога має надаватися тим категоріям населення, які найбільше її потребують;
- гарантованість – реалізація соціального захисту повинна забезпечувати захист прав громадян та їх соціальну безпеку;
- розподіл повноважень – чітке розмежування функцій між державними та місцевими органами влади.

Правовий механізм соціального захисту на місцевому рівні формується на основі основних нормативних документів (табл. 1.7)

Таблиця 1.7 – Основні нормативно-правові акти, що регулюють соціальний захист на місцевому рівні

Рівень регулювання	Основні нормативно-правові акти	Зміст правового регулювання
Міжнародний	- Загальна декларація прав людини (1948) ; - Європейська соціальна хартія (1961) ; - Конвенції МОП	Визначають базові права людини у сфері соціального захисту, встановлюють стандарти соціальної політики
Національний	- Конституція України; - Закон України «Про соціальні послуги» ; - Закон України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» ; - Бюджетний кодекс України	Встановлюють державні гарантії соціального захисту, регулюють механізми фінансування та забезпечення соціальних прав громадян
Регіональний та місцевий	- Рішення місцевих рад; - Програми соціального захисту населення на місцевому рівні	Визначають конкретні заходи, спрямовані на підтримку вразливих верств населення в межах громади

Правовий механізм соціального захисту на місцевому рівні включає такі основні елементи:

– нормативно-правова база – сукупність законів, постанов, рішень місцевих органів влади, які регулюють соціальний захист;

– система правових відносин – відносини між державними, місцевими органами влади, підприємствами, громадськими організаціями та громадянами у сфері соціального захисту;

– правові гарантії – забезпечення виконання норм соціального захисту через відповідальність за їх порушення та механізми правового захисту громадян;

– контроль та відповідальність – механізми нагляду за виконанням соціальних програм і відповідальність за неналежне виконання зобов’язань.

Застосування правового підходу дозволяє виокремити такі функції правового механізму соціального захисту: регуляторна – встановлення правил та норм, що визначають порядок надання соціальної допомоги; гарантійна – забезпечення дотримання соціальних прав громадян; захисна –

правовий захист вразливих категорій населення та контроль за виконанням соціальних програм; контролююча – моніторинг виконання законодавчих норм та відповідальність за їх порушення; організаційна – визначення ролі місцевих органів у реалізації соціального захисту.

Для підвищення ефективності правового механізму соціального захисту необхідно: удосконалити законодавчу базу – розробити єдину стратегію соціального захисту, що враховуватиме місцеві особливості; забезпечити прозорість у сфері соціального захисту – посилити контроль за використанням бюджетних коштів; підвищити правову обізнаність населення – проводити інформаційні кампанії щодо соціальних прав громадян; оптимізувати систему правових гарантій – розробити ефективні механізми захисту прав вразливих верств населення.

Отже, правовий підхід до дослідження механізмів соціального захисту на місцевому рівні дозволяє оцінити нормативно-правову базу, визначити роль і повноваження місцевих органів у цій сфері, а також виявити проблеми та запропонувати шляхи їх вирішення. Впровадження ефективних правових механізмів сприятиме підвищенню рівня соціального захисту та забезпеченню соціальної справедливості на місцевому рівні.

Компаративний підхід передбачає порівняльний аналіз систем соціального захисту на місцевому рівні в різних регіонах або країнах. Це дозволяє: виявити найкращі практики та успішні моделі реалізації соціальної політики; визначити особливості механізмів соціального захисту в залежності від рівня економічного розвитку та соціальної структури населення; запропонувати рекомендації щодо вдосконалення соціального захисту в конкретному регіоні.

У межах компаративного підходу застосовуються такі методи:

– функціональне порівняння – аналіз функцій соціального захисту у різних країнах або регіонах;

– структурне порівняння – дослідження організаційних механізмів реалізації соціального захисту;

– інституційне порівняння – вивчення ролі державних, громадських і приватних структур у наданні соціальних послуг;

– порівняльний аналіз правових систем – аналіз законодавчих актів та нормативних документів у сфері соціального захисту в різних країнах або регіонах.

На основі компаративного аналізу можна виділити три основні моделі соціального захисту (табл. 1.8)

Таблиця 1.8 – Класифікація моделей соціального захисту в міжнародній практиці

Модель	Країни-типові представники	Основні характеристики
Ліберальна	США, Велика Британія, Канада	мінімальне втручання держави, домінування приватних механізмів соціального захисту, адресна допомога для вразливих груп
Консервативно-корпоративна	Німеччина, Франція, Австрія	держава активно регулює соціальний захист через систему соціального страхування, яка залежить від внесків громадян
Скандинавська (соціал-демократична)	Швеція, Норвегія, Данія	високий рівень соціального забезпечення, універсальні соціальні програми, фінансовані за рахунок податків

На рівні муніципалітетів різних країн застосовуються різні підходи до реалізації соціального захисту.

Таблиця 1.9 – Компаративний аналіз соціального захисту на місцевому рівні в різних країнах

Країна	Фінансування	Основні соціальні програми	Роль місцевої влади
Швеція	Податкова система (високі податки)	безкоштовні медичні послуги, субсидії на житло, підтримка сімей	висока автономія муніципалітетів у фінансуванні та розподілі ресурсів
Німеччина	Страхові внески + держбюджет	пенсійне страхування, страхова медицина, допомога безробітним	децентралізація, місцева влада реалізує програми, ухвалені на федеральному рівні
США	Податки, благодійні фонди	продовольчі талони, медичне страхування Medicaid, соціальне житло	обмежена роль муніципалітетів, акцент на приватні ініціативи
Україна	Державний і місцевий бюджети	субсидії, соціальна допомога, підтримка ветеранів	обмежені повноваження місцевих органів у соціальному захисті

Порівняльний аналіз міжнародного досвіду соціального захисту може бути корисним для вдосконалення місцевих механізмів соціальної підтримки в Україні:

1. Посилення децентралізації – розширення повноважень місцевих органів у сфері соціального захисту, як у Швеції та Німеччині.

2. Розвиток змішаних механізмів фінансування – поєднання державних коштів, страхових внесків та благодійних фондів для збільшення фінансових можливостей соціальних програм.

3. Удосконалення адресності соціальної допомоги – застосування сучасних інформаційних систем для виявлення тих, хто найбільше потребує підтримки.

4. Розширення муніципальних програм – створення соціальних ініціатив на рівні громад, подібних до скандинавських моделей.

Отже, компаративний підхід дозволяє оцінити різні моделі соціального захисту, визначити їх переваги та недоліки, а також сформулювати рекомендації для покращення соціальної політики на місцевому рівні. Впровадження найкращих світових практик, адаптованих до українських реалій, сприятиме підвищенню ефективності механізмів соціального захисту та забезпеченню соціальної справедливості в суспільстві.

Програмно-цільовий метод аналізу соціального захисту на місцевому рівні базується на розробці та реалізації соціальних програм, спрямованих на досягнення конкретних цілей у сфері соціального забезпечення.

Основна ідея цього методу – перехід від загального фінансування соціальної сфери до впровадження конкретних програм, які мають чіткі завдання, цілі, терміни виконання та джерела фінансування.

Програмно-цільовий метод дозволяє: систематизувати діяльність місцевих органів влади у сфері соціального захисту; оптимізувати використання бюджетних і позабюджетних коштів; забезпечити контроль за ефективністю реалізації соціальних заходів; визначати пріоритети у розподілі ресурсів відповідно до потреб населення.

Програмно-цільовий підхід передбачає наступні етапи:

1. Аналіз соціальної ситуації – оцінка рівня соціальної захищеності населення, виявлення ключових проблем (безробіття, бідність, демографічні тенденції тощо).

2. Формулювання цілей – визначення конкретних завдань соціального захисту на місцевому рівні (наприклад, зниження рівня безробіття, підвищення доступності соціальних послуг).

3. Розробка програм – створення стратегічних і тактичних планів реалізації соціального захисту, які включають конкретні заходи, виконавців, терміни та фінансування.

4. Розподіл ресурсів – визначення джерел фінансування програм (державний бюджет, місцевий бюджет, міжнародні гранти, приватні інвестиції).

5. Моніторинг та оцінка ефективності – контроль за виконанням програм і коригування заходів залежно від отриманих результатів.

Програмно-цільовий підхід широко використовується у розробці місцевих програм соціального захисту.

Таблиця 1.10 – Приклад застосування програмно-цільового методу у соціальному захисті на місцевому рівні

Назва програми	Цілі	Основні заходи	Фінансування	Очікувані результати
Програма підтримки малозабезпечених сімей	Покращення рівня життя соціально вразливих верств населення	Виплата адресної допомоги, субсидії на житло, соціальне забезпечення дітей	Місцевий бюджет, державні субвенції	Зниження рівня бідності серед населення
Програма соціальної адаптації безробітних	Підвищення рівня зайнятості	Курси перекваліфікації, працевлаштування, розвиток малого бізнесу	Гранти, місцевий бюджет	Підвищення рівня працевлаштування
Програма соціальної підтримки осіб з інвалідністю	Забезпечення доступу до соціальних послуг	Створення безбар’єрного середовища, медико-соціальна реабілітація	Державний і місцевий бюджети, благодійні фонди	Покращення якості життя осіб з інвалідністю

Отже, програмно-цільовий метод є важливим інструментом для підвищення ефективності соціального захисту на місцевому рівні. Його застосування сприяє раціональному використанню ресурсів, підвищенню адресності соціальної допомоги та забезпеченню контролю за виконанням програм. Впровадження цього методу в управлінні соціальним захистом дозволяє не лише реагувати на існуючі соціальні проблеми, а й запобігати їх виникненню в майбутньому.

Таким чином, методологія дослідження механізмів соціального захисту на місцевому рівні має бути комплексною, враховувати різні підходи та використовувати широкий спектр методів аналізу. Поєднання системного, інституційного, соціологічного, економічного, правового та компаративного підходів дозволяє отримати об'єктивну картину ефективності соціального захисту, визначити основні проблеми та розробити рекомендації щодо його удосконалення.

Висновки до першого розділу

Соціальний захист населення на місцевому рівні є невід’ємною частиною державної соціальної політики, яка реалізується органами місцевого самоврядування. Він сприяє зменшенню соціальної нерівності, забезпечує підтримку соціально вразливих верств населення та відіграє ключову роль у формуванні соціально відповідального суспільства. Для його ефективного функціонування необхідне активне залучення громади, організацій громадянського суспільства та бізнесу.

Дослідження показало, що функціонування механізмів соціального захисту значною мірою залежить від рівня управління, джерел фінансування та цільової спрямованості. Особливо важливу роль відіграють державні, муніципальні та громадські ініціативи, що дозволяють ефективно реагувати на соціальні виклики.

Аналіз класифікації механізмів соціального захисту засвідчив наявність

різних типів механізмів: фінансово-економічних, організаційних, правових, програмних тощо. Кожен із цих механізмів має свої особливості, що визначають ефективність реалізації соціальної політики.

Використання системного, інституційного, соціологічного, економічного, правового, компаративного та програмно-цільового підходів дозволило всебічно розглянути соціальний захист як комплексне явище. Зокрема, системний підхід акцентує увагу на взаємозв'язках між елементами соціальної політики, а економічний – на ефективності фінансування.

Для підвищення ефективності соціального захисту на місцевому рівні необхідно: посилити фінансову підтримку місцевих ініціатив; розширити використання цифрових технологій у сфері соціальних послуг; підвищити рівень громадської участі та партнерства між державними і недержавними організаціями; удосконалити механізми моніторингу та оцінки ефективності соціальних програм.

Таким чином, проведене дослідження у першому розділі дозволяє стверджувати, що механізми соціального захисту на місцевому рівні потребують подальшого розвитку та адаптації до сучасних соціально-економічних викликів.

РОЗДІЛ 2.
АНАЛІТИКО-ДОСЛІДНИЦЬКІ ВИМІРИ НАПРЯМІВ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ

2.1. Структура та повноваження органів місцевого самоврядування у сфері соціального захисту населення

Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997р. № 280/97-ВР (редакція 05.03.2025р.) «відповідно до Конституції України визначає систему та гарантії місцевого самоврядування в Україні, засади організації та діяльності, правового статусу і відповідальності органів та посадових осіб місцевого самоврядування». Згідно ст. 34 до повноважень у сфері соціального захисту населення виконавчих органів міських рад належать:

18) надання особі, стосовно якої згідно із Законом України «Про соціальний і правовий захист осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей» встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, або членам сім'ї такої особи грошової допомоги, передбаченої частиною п'ятою статті 7 Закону України «Про соціальний і правовий захист осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей»;

19) сприяння зайнятості осіб, стосовно яких згідно із Законом України «Про соціальний і правовий захист осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей» встановлено факт позбавлення особистої свободи

внаслідок збройної агресії проти України, після їх звільнення, організація їх професійної підготовки, перепідготовки, підвищення кваліфікації;

20) забезпечення житлом для тимчасового проживання осіб, стосовно яких згідно із Законом України «Про соціальний і правовий захист осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей» встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України.

Закон України «Про соціальний і правовий захист осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей» № 2010-IX від 26 січня 2022 року визначає основи соціального та правового захисту громадян України, які були незаконно позбавлені особистої свободи окупаційною адміністрацією чи органами влади російської федерації у зв'язку з їх громадською, політичною або професійною діяльністю. Закон спрямований на забезпечення комплексного підходу до підтримки громадян, які постраждали внаслідок збройної агресії проти України, та надання необхідної допомоги для їх реінтеграції в суспільство.

У Запорізькій міській територіальній громаді система соціального захисту населення реалізується через органи місцевого самоврядування, кожен з яких має чітко визначену структуру та повноваження. Нижче наведено основні органи та їх функції:

1. Запорізька міська рада (https://zp.gov.ua/) – представницький орган, що складається з депутатів, обраних мешканцями громади.

До повноважень у сфері соціального захисту віднесено: затвердження місцевих соціальних програм, стратегії соціального захисту та контролю за їх виконанням; розподіл та контроль за використанням бюджетних коштів, спрямованих на соціальні ініціативи; визначення пріоритетних напрямків соціальної політики в громаді.

2. Виконавчий комітет Запорізької міської ради (https://zp.gov.ua/institution/5759) – виконавчий орган міської ради, до складу

якого входять міський голова, його заступники та інші посадові особи, відповідає за реалізацію рішень міської ради у сфері соціального захисту; координацію діяльності структурних підрозділів, відповідальних за соціальний захист; забезпечення виконання державних та місцевих програм соціальної підтримки.

Рішенням Запорізької міської ради від 04.12.2024 № 34 вирішено затвердити Міську комплексну програму соціального захисту населення міста Запоріжжя на 2025-2027 роки. «Програма спрямована на забезпечення системного підходу до організації соціальної підтримки малозабезпечених та непрацездатних громадян мешканців міста: дітей, осіб з інвалідністю, ветеранів, пенсіонерів, інших категорій населення, створення умов для надання якісних соціальних послуг».

3. Департамент соціального захисту населення Запорізької міської ради (https://dszn.zp.ua/) – профільний департамент, що складається з управлінь та відділів, які спеціалізуються на різних аспектах соціального захисту та підтримки мешканців міста. Його основними завданнями є:

– розробка та впровадження міських програм соціального захисту, спрямованих на підтримку різних категорій населення, зокрема сімей з дітьми, осіб з інвалідністю, ветеранів та інших вразливих груп;

– сприяння організації соціального обслуговування населення через розвиток спеціалізованих закладів та служб, які надають соціальні послуги та здійснюють соціальну роботу;

– координація діяльності районних управлінь соціального захисту населення, міського територіального центру соціального обслуговування та центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, забезпечуючи ефективне виконання покладених на них функцій.

Департамент соціального захисту населення Запорізької міської ради відіграє ключову роль у реалізації державної та місцевої соціальної політики, забезпечуючи захист прав і добробут вразливих категорій населення міста. Його діяльність спрямована на ефективне функціонування системи

соціального захисту, координацію соціальних програм та надання адресної допомоги мешканцям Запоріжжя. Основні напрями діяльності Департаменту:

1. Адміністративна та організаційна роль: координація роботи підпорядкованих структур, включаючи районні управління соціального захисту, територіальні центри обслуговування та соціальні служби; взаємодія з державними органами, громадськими організаціями та міжнародними партнерами у сфері соціального захисту.

2. Розробка та реалізація соціальних програм: впровадження міських програм підтримки малозабезпечених верств населення, людей з інвалідністю, ветеранів, дітей-сиріт тощо; організація надання субсидій, допомог та пільг мешканцям міста.

3. Надання соціальних послуг: соціальна підтримка громадян у складних життєвих обставинах; забезпечення доступу до соціальних виплат, пенсій, матеріальної допомоги; надання соціальних послуг людям похилого віку, особам з інвалідністю, багатодітним сім'ям.

4. Фінансове забезпечення соціального захисту: розподіл бюджетних коштів на соціальні потреби; контроль за використанням державних та місцевих ресурсів у сфері соціального захисту; пошук додаткових джерел фінансування, залучення міжнародної допомоги.

5. Забезпечення правового захисту громадян: надання консультацій щодо прав громадян у сфері соціального забезпечення; захист соціальних прав населення через юридичні механізми та нормативно-правову підтримку; еонтроль за дотриманням соціальних гарантій та стандартів.

6. Реагування на надзвичайні соціальні ситуації: надання допомоги внутрішньо переміщеним особам, постраждалим від воєнних дій, надзвичайних ситуацій; організація гуманітарної допомоги та кризових соціальних заходів.

За період січень-вересень 2024 року на виконання Міської комплексної програми соціального захисту населення було спрямовано приблизно 75 мільйонів гривень, що становить 66,5% від річного плану (112

млн 190 тис. грн). За цей період понад 11 тисяч громадян отримали різні види матеріальної допомоги, серед яких діти, особи з інвалідністю, багатодітні сім'ї, ветерани війни та інші категорії населення. З міського бюджету на ці потреби було виділено майже 40 мільйонів гривень. Ці кошти включають допомогу за особистими зверненнями, що спрямовується на проживання, лікування та інші нагальні потреби соціально вразливих верств населення.

З цієї суми 1,3 млн грн було надано у вигляді одноразової адресної матеріальної допомоги 86 громадянам (по 15 тис. грн кожному), чиє житло постраждало внаслідок ракетних обстрілів, диверсій та інших наслідків військової агресії російської федерації.

Щодо інших напрямків фінансування, Програма передбачає соціальну підтримку Захисників і Захисниць України, а також членів сімей загиблих (померлих) військовослужбовців. Зокрема, на матеріальну допомогу особам з інвалідністю та учасникам бойових дій для лікування поранень або хвороб, пов'язаних із проходженням військової служби та захистом Батьківщини, було виділено понад 20 мільйонів гривень.

Окрім цього, за дев'ять місяців 2024 року з міського бюджету було профінансовано компенсацію за пільгові перевезення комунальним громадським транспортом у розмірі 10 мільйонів гривень.

Інші витрати за Програмою стосуються фінансової підтримки громадських об'єднань ветеранів, Почесних громадян Запоріжжя, діяльності Запорізького міського центру соціальних служб, а також надання соціальних послуг, спрямованих на запобігання складним життєвим обставинам та їх подолання, зокрема допомоги внутрішньо переміщеним особам. Крім того, за рахунок коштів бюджету Запорізької міської територіальної громади здійснюється виплата компенсації особам, які надають соціальні послуги літнім громадянам, людям з інвалідністю (дорослим та дітям) та особам, що не здатні до самообслуговування через стан здоров'я.

Окрему увагу приділено соціальній допомозі мешканцям, чиє житло було зруйноване або стало непридатним для проживання внаслідок ракетних

обстрілів, диверсій та інших наслідків військової агресії рф. Для їхньої фінансової підтримки з січня 2023 року діє спеціальна Програма надання матеріальної допомоги. У 2024 році в межах цієї Програми Департамент соціального захисту населення міської ради виплатив матеріальну допомогу 406 громадянам на загальну суму понад 36 мільйонів гривень.

Отже, Департамент соціального захисту населення Запорізької міської ради виконує важливу роль у забезпеченні стабільності та соціальної справедливості в місті. Його діяльність спрямована на реалізацію державної політики соціального захисту, надання адресної допомоги вразливим категоріям населення та забезпечення їхніх соціальних прав. Завдяки ефективному управлінню, впровадженню програм та постійному контролю за соціальною ситуацією, Департамент сприяє покращенню якості життя мешканців Запоріжжя.

4. Районні управління соціальної підтримки населення (по Вознесенівському, Заводському, Дніпровському, Комунарському, Олександрівському, Хортицькому районах Запоріжжя) – структурні підрозділи Департаменту соціального захисту Запорізької міської ради, розташовані в кожному районі міста, здійснюють діяльність, спрямовану на реалізацію державної та місцевої політики у сфері соціального захисту та підтримки населення, а саме проводять: прийом громадян та розгляд звернень щодо соціальних питань; призначення та виплата соціальних допомог, субсидій, пільг; ведення обліку та моніторинг потреб населення у соціальних послугах.

Основними функціями та завданнями цих управлінь є:

– надання соціальних послуг та допомоги: забезпечення мешканців району різними видами державної соціальної допомоги, житлових субсидій, пільг та компенсацій.;

– соціальна робота: виявлення та облік осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, організація та надання їм необхідної соціальної підтримки та послуг;

– забезпечення прав осіб з інвалідністю: сприяння в отриманні технічних та інших засобів реабілітації, організація санаторно-курортного лікування та інших видів підтримки для осіб з інвалідністю;

– робота з ветеранами та пільговими категоріями громадян: присвоєння статусів, оформлення та видача відповідних посвідчень, надання пільг та допомог відповідно до чинного законодавства;

– захист прав внутрішньо переміщених осіб (ВПО): реєстрація ВПО, надання їм матеріальної допомоги, сприяння в отриманні житла та працевлаштуванні;

– консультаційна та інформаційна діяльність: надання громадянам роз'яснень щодо їх соціальних прав та обов'язків, порядку отримання соціальних послуг та допомог.

Звернення до районних управлінь соціальної підтримки населення дозволяє мешканцям Запоріжжя отримати необхідну соціальну допомогу та підтримку відповідно до їх потреб та чинного законодавства.

5. Запорізький міський територіальний центр соціального обслуговування (надання соціальних послуг) (https://socposluga.com.ua/) – спеціалізована установа, що надає соціальні послуги на місцевому рівні.

Територіальний центр створено з метою надання соціальних послуг громадянам, які опинилися у складних життєвих обставинах і потребують сторонньої допомоги. Соціальна підтримка може надаватися за місцем проживання, у стаціонарних закладах, а також в умовах тимчасового або денного перебування.

Діяльність територіального центру ґрунтується на таких принципах:

- адресність та індивідуальний підхід – послуги надаються з урахуванням конкретних потреб кожного отримувача;
- доступність та відкритість – кожен громадянин має рівний доступ до соціальних послуг;
- добровільність – отримання чи відмова від соціальної допомоги є виключно добровільним вибором людини;

- гуманність та комплексність – соціальні послуги забезпечують підтримку, що враховує всі аспекти життєдіяльності людини;
- раціональне використання ресурсів – максимальна ефективність витрачання як бюджетних, так і позабюджетних коштів;
- законність та соціальна справедливість – дотримання чинного законодавства та рівноправне ставлення до всіх отримувачів послуг;
- конфіденційність – захист персональних даних і приватної інформації громадян;
- дотримання стандартів – надання соціальних послуг відповідно до державних стандартів, етичних норм і професійних правил.

Категорії осіб, які мають право на отримання соціальних послуг у територіальному центрі:

1. Громадяни похилого віку, особи з інвалідністю, а також хворі працездатного віку (на період до встановлення їм групи інвалідності, але не більше ніж на чотири місяці), які через стан здоров'я не можуть самостійно забезпечувати свої життєві потреби та потребують постійного стороннього догляду.

2. Громадяни похилого віку та особи з інвалідністю (віком від 18 років), які частково втратили здатність до самообслуговування незалежно від їхнього сімейного стану.

3. Діти з інвалідністю до 18 років, а також діти до 3-х років, які належать до групи ризику щодо отримання інвалідності.

4. Особи без постійного місця проживання (безпритульні).

5. Малозабезпечені громадяни та інші соціально вразливі групи населення, що охоплені заходами Міської комплексної програми соціального захисту населення Запоріжжя.

6. Особи, які постраждали від торгівлі людьми.

6. Запорізький міський центр соціальних служб (https://zmcsssdm.at.ua/) – спеціальний заклад, що в межах міста Запоріжжя проводить соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю, які перебувають у складних життєвих

обставинах та потребують сторонньої допомоги; установа, що об'єднує фахівців із соціальної роботи, психологів та інших спеціалістів.

Запорізький міський центр соціальних служб – це установа, яка займається наданням соціальної підтримки, допомоги та реабілітації вразливих категорій населення. Його діяльність спрямована на забезпечення соціального благополуччя мешканців міста, особливо тих, хто опинився у складних життєвих обставинах. Основні напрямки роботи Центру:

1. Соціальна підтримка сімей, дітей та молоді: виявлення та супровід сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах; надання психологічної, юридичної та соціальної допомоги сім’ям із дітьми; запобігання соціальному сирітству та підтримка дітей, позбавлених батьківського піклування.

2. Робота з особами, які постраждали від насильства: надання консультаційної та кризової допомоги жертвам домашнього насильства; організація тимчасового притулку для постраждалих осіб; реабілітація та підтримка для відновлення після пережитих травм.

3. Соціальна адаптація осіб із вразливих категорій: підтримка внутрішньо переміщених осіб (ВПО); допомога особам, які повернулися з місць позбавлення волі; реабілітація та супровід осіб, які страждають на алкогольну або наркотичну залежність.

4. Робота з людьми з інвалідністю: сприяння інтеграції осіб з інвалідністю у суспільство; організація психологічної та соціальної допомоги для їх адаптації; надання консультацій щодо отримання пільг і допомог.

5. Просвітницька та профілактична діяльність: проведення тренінгів та лекцій щодо здорового способу життя; популяризація відповідального батьківства та сімейних цінностей; заходи щодо профілактики правопорушень серед дітей та молоді.

Запорізький міський центр соціальних служб є важливою ланкою у системі соціального захисту міста та забезпечує індивідуальний підхід до кожної людини, яка потребує допомоги.

7. Центри надання адміністративних послуг (ЦНАП) (https://cnap.zp.gov.ua/) виконують важливу функцію у сфері соціального захисту населення, забезпечуючи громадянам доступ до соціальних послуг та державної підтримки. Основна мета ЦНАПів – спростити та пришвидшити процес отримання соціальних допомог, пільг і компенсацій. Основними послугами ЦНАПів у сфері соціального захисту є:

1. Оформлення соціальних допомог та виплат: допомога при народженні дитини; допомога на дітей одиноким матерям; державна соціальна допомога малозабезпеченим сім'ям; допомога особам з інвалідністю, пенсіонерам, ветеранам та іншим соціально вразливим категоріям.

2. Оформлення субсидій та пільг: надання житлових субсидій на оплату комунальних послуг; оформлення пільг для ветеранів війни, осіб з інвалідністю, багатодітних сімей тощо; консультації щодо порядку призначення субсидій.

3. Послуги для внутрішньо переміщених осіб (ВПО): реєстрація внутрішньо переміщених осіб; оформлення державної допомоги для ВПО; консультування щодо соціального забезпечення та житлових програм.

4. Оформлення статусу та соціальних гарантій: надання статусу багатодітної сім'ї; оформлення посвідчень для осіб з інвалідністю, ветеранів, чорнобильців; видача довідок про перебування на обліку в органах соціального захисту.

5. Оформлення матеріальної допомоги: разові виплати на лікування чи поліпшення житлових умов; матеріальна допомога сім'ям загиблих військовослужбовців; грошова підтримка осіб, які опинилися у складних життєвих обставинах.

6. Консультаційні та інформаційні послуги: роз'яснення порядку надання соціальних послуг та пільг; допомога у зборі та подачі документів; інформація про нововведення у соціальному законодавстві.

Перевагами звернення до ЦНАПів є:

– зручність та доступність – послуги надаються в одному місці, без необхідності звертатися до різних установ;

– оперативність – скорочений термін обробки запитів та видачі документів;

– прозорість – чітко визначені процедури та строки надання послуг;

– електронні сервіси – можливість подання заяв через онлайн-портали.

Таким чином, Центри надання адміністративних послуг відіграють важливу роль у реалізації соціальної політики, забезпечуючи громадянам швидкий та зручний доступ до соціальних гарантій і допомог.

8. Служба у справах дітей Запорізької міської ради (https://dity.zp.ua/) є спеціалізованим органом, який здійснює реалізацію державної політики у сфері захисту прав, свобод та законних інтересів дітей. Основна мета служби – забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, та попередження порушення їхніх прав.

Основні напрями діяльності служби у сфері соціального захисту:

1. Захист прав дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах:

– виявлення дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, та дітей, які зазнають жорстокого поводження;

– надання соціальної підтримки дітям, які постраждали від насильства, батьківської байдужості або опинилися без догляду;

– вирішення питань тимчасового влаштування дітей у разі загрози їхньому життю та здоров’ю.

2. Робота з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування:

– контроль за дотриманням прав дітей, які виховуються в прийомних сім’ях та дитячих будинках сімейного типу;

– сприяння влаштуванню дітей у сімейні форми виховання (усиновлення, опіка, піклування);

– надання консультацій щодо соціального забезпечення дітей-сиріт.

3. Попередження соціального сирітства та підтримка сімей:

– соціальний супровід кризових сімей з дітьми;

– надання допомоги сім’ям у складних життєвих обставинах (багатодітним, малозабезпеченим, неповним сім’ям);

– взаємодія з іншими органами та установами щодо профілактики сімейного неблагополуччя.

4. Протидія домашньому насильству та експлуатації дітей:

– виявлення фактів насильства щодо дітей та надання необхідної допомоги;

– сприяння реабілітації дітей, які стали жертвами фізичного, психологічного або сексуального насильства;

– контроль за дотриманням прав дітей у кризових центрах та спеціалізованих установах.

5. Робота з дітьми, які скоїли правопорушення або перебувають у групі ризику:

– профілактика бездоглядності та правопорушень серед дітей;

– соціальний супровід неповнолітніх, які вчинили злочини або адміністративні правопорушення;

– взаємодія з правоохоронними органами та службами пробації щодо соціальної реабілітації дітей-правопорушників.

6. Надання інформаційних та консультаційних послуг:

– роз’яснення прав дітей та їх законних представників;

– консультування щодо оформлення соціальних пільг, допомог і правових питань;

– організація заходів з підвищення правової обізнаності дітей та молоді.

Служба у справах дітей взаємодіє з органами соціального захисту, освіти, медицини, правоохоронними структурами, громадськими організаціями та волонтерськими рухами для комплексного вирішення питань захисту дітей.

Таким чином, Служба у справах дітей Запорізької міської ради відіграє

важливу роль у забезпеченні соціального захисту дітей, запобіганні дитячому неблагополуччю та створенні умов для їх повноцінного розвитку.

9. Центри зайнятості – виконують важливу роль у сфері соціального захисту населення, оскільки вони сприяють працевлаштуванню, професійній адаптації та соціальній підтримці осіб, які тимчасово втратили роботу або перебувають у складних життєвих обставинах. Основні напрями діяльності центрів зайнятості у сфері соціального захисту:

1. Реєстрація безробітних та надання соціальних гарантій: офіційна реєстрація громадян, які шукають роботу; призначення та виплата допомоги по безробіттю відповідно до законодавства; надання консультацій щодо соціального страхування та прав безробітних.

2. Сприяння працевлаштуванню: пошук підходящої роботи відповідно до кваліфікації, досвіду та бажань безробітного; організація ярмарків вакансій та співбесід з роботодавцями; надання інформації про вільні робочі місця; консультації щодо оформлення трудових договорів та захисту прав працівників.

3. Професійна перепідготовка та підвищення кваліфікації: організація безкоштовних курсів навчання та підвищення кваліфікації; підготовка до освоєння нової професії для осіб, які не можуть знайти роботу за своєю спеціальністю; навчальні програми для підтримки самозайнятості та розвитку підприємницької діяльності.

4. Соціальна підтримка вразливих категорій населення: допомога особам з інвалідністю у працевлаштуванні та професійній адаптації; підтримка жінок після декретної відпустки у поверненні на ринок праці; надання послуг внутрішньо переміщеним особам та учасникам бойових дій; програми для молоді та випускників, спрямовані на їхній перший досвід роботи.

5. Стимулювання роботодавців до створення робочих місць: надання компенсацій роботодавцям, які працевлаштовують соціально вразливі категорії громадян; сприяння у створенні спеціальних робочих місць для осіб

з обмеженими можливостями; фінансування громадських та тимчасових робіт для безробітних.

6. Розвиток підприємництва та самозайнятості: консультування щодо відкриття власного бізнесу; виділення фінансової допомоги для започаткування підприємницької діяльності; організація тренінгів з бізнес-планування та управління власною справою.

Центри зайнятості співпрацюють з органами місцевого самоврядування, службами соціального захисту, пенсійним фондом, навчальними закладами та громадськими організаціями для ефективного надання соціальних послуг населенню.

Таким чином, центри зайнятості є ключовими установами у сфері соціального захисту, які допомагають громадянам знайти роботу, отримати професійні навички, реалізувати соціальні права та забезпечити гідний рівень життя.

10. Громадські організації та благодійні фонди відіграють важливу роль у системі соціального захисту населення, доповнюючи діяльність державних структур і надаючи допомогу вразливим категоріям громадян. Їх ініціативи спрямовані на підтримку соціально незахищених верств населення, розвиток соціальних послуг, захист прав людини та адвокацію суспільно важливих питань. Основними напрямами діяльності у сфері соціального захисту є:

1. Надання гуманітарної та матеріальної допомоги: розподіл продуктових наборів, одягу, медикаментів та засобів гігієни серед малозабезпечених громадян, внутрішньо переміщених осіб, осіб з інвалідністю та інших вразливих категорій; організація благодійних акцій, зборів коштів і краудфандингових кампаній для підтримки соціально незахищених верств населення.

2. Захист прав людини та правова допомога: консультації та юридична підтримка для осіб, які потрапили в складні життєві обставини (безробітних, осіб з інвалідністю, бездомних, жертв насильства тощо); адвокація соціальних прав та вплив на формування державної політики у сфері

соціального захисту; захист прав дітей, жінок, ветеранів, переселенців та інших соціально вразливих груп.

3. Реабілітація та соціальна інтеграція вразливих груп: психологічна підтримка та консультування жертв насильства, безробітних, людей із залежностями, військових та їхніх сімей; організація реабілітаційних програм для осіб з інвалідністю, ветеранів бойових дій, жертв торгівлі людьми; проведення тренінгів та освітніх програм для соціальної адаптації вразливих категорій.

4. Освітні та соціальні проекти: курси підвищення кваліфікації, професійне навчання та перекваліфікація для безробітних та малозабезпечених осіб; програми соціального розвитку молоді, профілактика бездоглядності та безпритульності серед дітей; навчання фінансової грамотності, правової обізнаності, основ ведення бізнесу.

5. Робота з дітьми та сім’ями, які опинилися у складних життєвих обставинах: соціальна підтримка багатодітних сімей, одиноких батьків, сімей, які виховують дітей з інвалідністю; створення центрів денного перебування, кризових центрів для дітей і сімей; надання соціального супроводу, профілактика сирітства та підтримка усиновлення.

6. Підтримка внутрішньо переміщених осіб (ВПО): організація центрів тимчасового перебування, розселення та гуманітарної допомоги; допомога в працевлаштуванні, наданні психологічної підтримки, юридичних консультацій; реалізація соціальних програм з інтеграції переселенців у громади.

7. Програми підтримки людей з інвалідністю: створення безбар'єрного середовища, інклюзивних громадських просторів; адаптація житла, транспортних засобів, робочих місць для осіб з інвалідністю; програми фізичної реабілітації, заняття лікувальною фізкультурою, підтримка спорту для людей з особливими потребами.

8. Боротьба з домашнім насильством та торгівлею людьми: надання притулку та комплексної допомоги жертвам насильства; психологічна та

юридична підтримка постраждалих; проведення інформаційних кампаній, спрямованих на запобігання домашньому насильству та експлуатації людей.

Громадські організації та благодійні фонди співпрацюють з: Міністерством соціальної політики та місцевими управліннями соціального захисту; Центрами зайнятості, органами освіти, правоохоронними органами; Міжнародними організаціями (ООН, ЮНІСЕФ, Червоний Хрест, USAID тощо).

Отже, громадські організації та благодійні фонди є важливими учасниками системи соціального захисту. Вони надають широкий спектр послуг – від гуманітарної допомоги до правового супроводу та професійної реабілітації. Їх діяльність доповнює роботу державних органів, сприяючи розбудові ефективної соціальної політики на місцевому та національному рівнях.

Таким чином, система соціального захисту в Запоріжжі функціонує завдяки взаємодії міської ради, її виконавчих органів, соціальних служб, територіальних центрів та громадських організацій. Кожен з цих органів виконує свою роль у забезпеченні соціального добробуту населення та допомагає найбільш вразливим категоріям громадян.

Кожен із цих органів відіграє важливу роль у забезпеченні соціального захисту мешканців Запорізької міської територіальної громади, працюючи в тісній взаємодії для досягнення спільної мети – підвищення добробуту та якості життя населення.

2.2. Стан системи соціального захисту населення на місцевому рівні в Україні в умовах війни

Війна, розв’язана росією проти України, суттєво ускладнила функціонування системи соціального захисту на місцевому рівні. Органи

соціального забезпечення зіткнулися з безпрецедентними викликами, які пов’язані із зростанням кількості людей, що потребують допомоги, руйнуванням інфраструктури та обмеженими фінансовими ресурсами.

Надання соціальних послуг є однією з ключових функцій держави, однак у період війни потреба в них зростає в рази. За півтора року бойових дій кількість осіб з інвалідністю збільшилася на 300 тисяч, досягнувши загальної чисельності в 3 мільйони. Російська агресія спричинила колосальні втрати як у людському, так і в матеріальному вимірі. Громадяни України зіткнулися зі зруйнованою інфраструктурою, втратою житла, транспорту, робочих місць та навіть базових засобів існування. Значна частина населення була змушена залишити свої домівки – за останніми даними, таких людей близько 7 мільйонів. Оскільки війна триває, число тих, хто потребує соціальної підтримки, ймовірно, й надалі зростатиме. Лабораторія законодавчих ініціатив досліджувала чинні процедури надання соціальних послуг вразливим категоріям громадян, а також основні виклики, що залишаються невирішеними.

Згідно з чинним Законом України «Про соціальні послуги», «соціальні послуги - дії, спрямовані на профілактику складних життєвих обставин, подолання таких обставин або мінімізацію їх негативних наслідків для осіб/сімей, які в них перебувають. Особі/сім’ї можуть надаватися одна або одночасно декілька соціальних послуг».

Складні життєві обставини (СЖО) – це ситуації, що негативно впливають на здоров'я, рівень життя та розвиток людини, а також на функціонування сім'ї, які особа не може подолати самостійно. До таких обставин належать:

а) похилий вік;

б) часткова або повна втрата рухової активності, пам’яті;

в) невиліковні хвороби, хвороби, що потребують тривалого лікування;

г) психічні та поведінкові розлади, у тому числі внаслідок вживання психоактивних речовин;

ґ) інвалідність;

д) бездомність;

е) безробіття;

є) малозабезпеченість особи;

ж) поведінкові розлади у дітей через розлучення батьків;

з) ухилення батьками або особами, які їх замінюють, від виконання своїх обов'язків із виховання дитини;

и) втрата соціальних зв'язків, у тому числі під час перебування в місцях позбавлення волі;

і) жорстоке поводження з дитиною;

ї) насильство за ознакою статі;

й) домашнє насильство;

к) потрапляння в ситуацію торгівлі людьми;

л) шкода, завдана пожежею, стихійним лихом, катастрофою, бойовими діями, терористичним актом, збройним конфліктом, тимчасовою окупацією.

Для того щоб отримати соціальну допомогу безкоштовно, особа мала звернутися до Департаменту соціального захисту населення, яке оцінювало її потреби та спрямовувало до відповідної установи. Наданням соціальних послуг займалися спеціалізовані установи, такі як Центри соціально-психологічної підтримки, Центри матері та дитини, Центри комплексної реабілітації для осіб з інвалідністю тощо.

Відповідальність за оцінку потреб, планування та безпосереднє надання соціальних послуг покладалася на органи місцевого самоврядування. Крім того, Закон «Про соціальні послуги» передбачав перелік із 18 базових послуг, які мали надаватися безпосередньо на рівні територіальних громад:

1) догляд вдома, денний догляд;

2) підтримане проживання;

3) соціальна адаптація;

4) соціальна інтеграція та реінтеграція;

5) надання притулку;

6) екстрене (кризове) втручання;

7) консультування;

8) соціальний супровід;

9) представництво інтересів;

10) посередництво;

11) соціальна профілактика;

12) натуральна допомога;

13) фізичний супровід осіб з інвалідністю, які мають порушення опорно-рухового апарату та пересуваються на кріслах колісних, порушення зору;

14) переклад жестовою мовою;

15) догляд та виховання дітей в умовах, наближених до сімейних;

16) супровід під час інклюзивного навчання;

17) інформування;

18) медіація.

Проте не всі громадяни могли розраховувати на отримання послуг безкоштовно. Для цього проводився попередній аналіз соціального стану, зокрема враховувався рівень доходу, наявність близьких родичів та інші фактори.

Процедура надання соціальних послуг включала кілька етапів (так зване «ведення випадку»):

1. Аналіз заяви або звернення щодо необхідності отримання соціальної послуги.

2. Оцінка потреб особи чи сім’ї в соціальній допомозі.

3. Визначення середньомісячного сукупного доходу заявника.

4. Прийняття рішення про надання соціальних послуг із врахуванням індивідуальних обставин.

5. Розробка індивідуального плану підтримки – переліку конкретних заходів, які допоможуть особі подолати складні життєві обставини.

6. Укладення договору про надання соціальних послуг.

На ухвалення рішення щодо надання соціальної допомоги органам соціального захисту відводилося 10 робочих днів. Проте у випадку одноразових або екстрених послуг (якщо існувала загроза для життя чи здоров’я отримувача) процедура спрощувалася, і допомога надавалася невідкладно, зазвичай упродовж доби.

Після 24 лютого 2022 року стало очевидним, що традиційні формальні процедури потребують термінового спрощення, оскільки часу на їх виконання в умовах війни не було. Уже в березні 2022 року Міністерство соціальної політики розробило рекомендації щодо організації надання соціальних послуг в умовах воєнного стану, які передбачали оптимізацію та спрощення окремих процедур. Одним із ключових аспектів цих рекомендацій стало впровадження екстреного (кризового) надання соціальних послуг, що дозволяє ухвалювати рішення щодо допомоги протягом доби з моменту отримання відповідного звернення або повідомлення.

Відповідні зміни внесено у травні 2022 року до Порядку організації надання соціальних послуг, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 01.06.2020 № 587.

Соціальні послуги можуть надаватися екстрено (кризово): у разі існування загрози життю чи здоров’ю особи; під час дії надзвичайного або воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях.

Якщо оцінка проводилася надавачем соціальних послуг, до якого особа/сім’я звернулася безпосередньо, такий надавач протягом одного дня після проведення оцінки інформує про її результати уповноважений орган.

Рішення про надання послуг екстрено (кризово) приймається уповноваженим органом/надавачем невідкладно та протягом однієї доби забезпечується надання соціальних послуг.

Надання соціальних послуг екстрено (кризово) здійснюється без застосування ведення випадку та може здійснюватися за місцем звернення особи/сім’ї незалежно від її задекларованого/зареєстрованого місця проживання (перебування).

Однак для реалізації цих змін необхідно було внести відповідні коригування в нормативно-правову базу. Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 1 червня 2020 року «Про організацію надання соціальних послуг» та наказу Міністерства соціальної політики від 23 червня 2020 року «Про затвердження класифікатора соціальних послуг», перелік послуг, які могли надаватися екстрено, був доволі обмеженим. Тому вже 16 березня 2022 року було ухвалено постанову КМУ № 294, що внесла зміни до «Порядку надання соціальних послуг особам з інвалідністю та особам похилого віку, які страждають на психічні розлади». Завдяки цим змінам послуги стаціонарного догляду (забезпечення житла та харчування), паліативного догляду (допомога в знеболюванні), догляду вдома та підтриманого проживання (розвиток навичок самостійного життя) стали доступними в екстреному порядку.

Подальші зміни відбулися 7 травня 2022 року з ухваленням постанови КМУ № 560, що уточнила умови надання соціальних послуг у кризових ситуаціях. Відтепер соціальні послуги могли надаватися екстрено за наявності загрози життю чи здоров'ю особи, а також у період дії воєнного або надзвичайного стану в Україні чи в окремих її регіонах. До переліку послуг, що можуть надаватися за спрощеною процедурою, додали ще 11 найменувань, які раніше вимагали більш складного процесу оцінки потреб.

За результатами оцінки та відповідно до потреб особи/сім'ї екстрено (кризово) можуть надаватися такі соціальні послуги:

– інформування;
– консультування;
– надання притулку, зокрема нічного;
– короткотермінове проживання;
– екстрене (кризове) втручання.

Під час дії на території України або адміністративно-територіальної одиниці надзвичайного або воєнного стану також може забезпечуватися надання екстрено (кризово) таких соціальних послуг:

– представництво інтересів;

– підтримане проживання осіб похилого віку та осіб з інвалідністю, бездомних осіб;

– соціальний супровід сімей/осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах;

– соціальний супровід сімей, в яких виховуються діти-сироти і діти, позбавлені батьківського піклування;

– догляд вдома;

– догляд стаціонарний;

– денний догляд, денний догляд дітей з інвалідністю;

– паліативний догляд;

– соціально-психологічна реабілітація;

– натуральна допомога;

– переклад жестовою мовою;

– транспортні послуги.

Влітку 2022 року ці нововведення були офіційно закріплені в постанові КМУ «Про організацію надання соціальних послуг» та почали застосовуватися для всіх осіб, які опинилися в складних життєвих обставинах.

Додатково, 14 квітня 2022 року Верховна Рада України ухвалила зміни до Закону України «Про соціальні послуги», що сприяли оптимізації системи їх надання. Зокрема:

–розширено повноваження місцевих органів влади – вони отримали право самостійно визначати особливості організації та надання соціальних послуг на території своїх громад під час воєнного або надзвичайного стану, за умови дотримання законодавчих норм;

–встановлено, що в період воєнного стану соціальні послуги мають надаватися екстрено (кризово);

–закріплено право на безоплатне отримання соціальних послуг для всіх осіб, які постраждали від бойових дій, стихійних лих, катастроф,

терористичних актів, пожеж чи окупації, незалежно від рівня їх доходу;

–оновлено критерії визначення малозабезпечених осіб: середньомісячний сукупний дохід тепер розраховується за квартал, а не за шість місяців, як це було раніше.

У 2023 року набув чинності наказ Міністерства соціальної політики «Про затвердження Порядку визначення потреб населення адміністративно-територіальної одиниці/ територіальної громади у соціальних послугах». У ньому визначено механізм оцінки потреб у соціальних послугах в умовах воєнного чи надзвичайного стану, а також у перехідний період після їх завершення. Цей документ враховує всі попередні зміни, закріплені в нормативно-правових актах.

За перші шість місяців після запровадження воєнного стану попит на соціальні послуги зріс у 2-4 рази. Видатки місцевих бюджетів на соціальну сферу становили від 3% до 13%. Однак збільшення фінансування не завжди означало зростання кількості наданих послуг, оскільки значна частина коштів (від 79% до 98%) спрямовувалася на оплату праці, а безпосередньо на організацію та надання соціальних послуг припадало в середньому менше 10% витрат. Міністерство соціальної політики наголосило, що такий розподіл фінансування свідчить про необхідність реформування системи соціального захисту.

Сьогодні законодавство дозволяє залучати до надання соціальних послуг представників недержавного сектору, зокрема через механізм соціального замовлення. Проте на практиці рівень участі громадських організацій у цій сфері залишається низьким. У зв’язку з цим акцент робиться на посиленні співпраці між державними та недержавними структурами, зокрема через фінансову підтримку організацій, що працюють з особами з інвалідністю. 27 січня 2023 року Кабінет Міністрів України ухвалив постанову «Деякі питання надання фінансової підтримки громадським об’єднанням осіб з інвалідністю». Затверджений Порядок визначає механізм використання коштів, передбачених у державному

бюджеті за програмою «Соціальний захист осіб з інвалідністю» за напрямом - фінансова підтримка громадських об’єднань для надання соціальних послуг особам з інвалідністю (далі - бюджетні кошти). Також визначено чіткі вимоги до участі громадських об’єднань у конкурсах для отримання державного фінансування на реалізацію проєктів у сфері соціального захисту.

Оновлене законодавство у сфері соціальних послуг стало необхідним після початку повномасштабного вторгнення, проте загалом держава виявилася неготовою до викликів війни. Це стосується й системи надання соціальних послуг, яка зіткнулася з низкою проблем у процесі реалізації законодавчих норм. Серед ключових питань:

1. Нерівномірний доступ громадян до соціальних послуг. Дослідження за 2022 рік показали значні відмінності у навантаженні на надавачів соцпослуг у різних регіонах: в одних областях один працівник обслуговував лише кілька тисяч осіб, тоді як в інших – кількасот тисяч. Така диспропорція негативно позначається на якості надання допомоги.

2. Дефіцит ресурсів. Брак кадрів та недостатнє матеріальне забезпечення (житло, транспорт, техніка) у деяких громадах були проблемою ще до повномасштабного вторгнення. Водночас дослідження засвідчили, що, попри гостру нестачу соціальних працівників, вакансій у цій сфері небагато. Це зумовлено так званим «феноменом прихованих вакансій», коли вільні робочі місця не оприлюднюються. Причини можуть бути різні: очікування повернення попереднього працівника (наприклад, внутрішньо переміщеної особи) або ж корупційні мотиви, коли посаду резервують для «своєї» людини. Крім того, відсутні співробітники часто змушують інших виконувати додаткові обов’язки – наприклад, одночасно координувати процес надання послуг і безпосередньо їх здійснювати.

3. Низька заробітна плата соціальних працівників. На сьогодні середній розмір зарплати у цій сфері становить близько 9 тис. грн, однак залежно від громади він може бути значно меншим – навіть нижче 6 тис. грн. Враховуючи важливість і фізичну складність цієї роботи, такі виплати не

мотивують фахівців залишатися у професії, що лише загострює кадровий дефіцит.

4. Слабка залученість недержавного сектору до надання соцпослуг. Попри те, що Міністерство соціальної політики сприяє державно-громадській співпраці, більшість громад не використовують наявні механізми залучення неурядових організацій. На сьогодні 77% надавачів соціальних послуг – це державні або комунальні підприємства, тоді як частка громадських і благодійних організацій не перевищує 14%. Хоча законодавчі умови для співпраці існують вже майже 20 років, проблема залишається актуальною і потребує спільних зусиль держави та громадського сектору.

5. Недосконаліть порядку визначення потреб у соціальних послугах під час воєнного стану. Поточна процедура передбачає щомісячний аналіз лише для екстрених (кризових) послуг, тоді як дані щодо інших видів допомоги не оновлюються. Важливо врахувати, що у тилових громадах значно зросла кількість внутрішньо переміщених осіб, які потребують різних видів соціальної підтримки. Масові міграційні процеси вимагають системного обліку таких громадян, щоб визначити їхні актуальні потреби та забезпечити належний рівень допомоги.

Отже, війна в Україні кардинально змінила систему соціального захисту, змусивши державні органи, громадські організації та міжнародні інституції адаптувати підходи до надання соціальних послуг. Значне збільшення кількості вразливих категорій населення – внутрішньо переміщених осіб (ВПО), постраждалих від бойових дій, ветеранів, людей з інвалідністю та сімей загиблих – вимагає нових механізмів та підходів у сфері соціального забезпечення.

Держава, громадянське суспільство та міжнародні партнери працюють над адаптацією механізмів соціального забезпечення до нових викликів. Попри труднощі, соціальна підтримка залишається пріоритетом, а подальший розвиток цієї сфери спрямований на підвищення ефективності та доступності допомоги всім, хто її потребує.

2.3. Напрями удосконалення механізмів соціального захисту населення на місцевому рівні

Система соціального захисту відіграє ключову роль у забезпеченні добробуту населення, особливо в умовах соціально-економічних викликів та кризових ситуацій. Проте ефективність її функціонування значною мірою залежить від здатності органів місцевого самоврядування оперативно реагувати на зміни, оптимально розподіляти ресурси та впроваджувати сучасні підходи до надання соціальних послуг.

На місцевому рівні механізми соціального захисту потребують постійного вдосконалення, оскільки кожна громада має свої специфічні потреби, рівень соціально-економічного розвитку та ресурсні можливості. Виклики, спричинені військовими діями, внутрішньою міграцією населення, зростанням рівня бідності та іншими факторами, вимагають пошуку нових підходів до забезпечення соціальної підтримки громадян.

У цьому розділі розглянемо ключові напрями вдосконалення механізмів соціального захисту, зокрема оптимізацію розподілу фінансових ресурсів, розширення участі недержавного сектору, підвищення адресності соціальної допомоги, цифровізацію процесів управління та запровадження нових моделей соціальних послуг. Реалізація цих заходів сприятиме створенню більш гнучкої, ефективної та доступної системи соціального захисту, що відповідатиме сучасним викликам та потребам населення.

І. Оптимізація розподілу фінансових ресурсів як напрям удосконалення механізмів соціального захисту населення на місцевому рівні

Ефективний розподіл фінансових ресурсів є ключовою умовою для функціонування системи соціального захисту на місцевому рівні. Оптимізація цього процесу передбачає низку заходів, спрямованих на підвищення ефективності використання бюджетних коштів, забезпечення адресності соціальної допомоги та залучення додаткових фінансових джерел:

1.1. Запровадження програмного підходу до фінансування – це:

– перехід від загального фінансування до програмно-цільового методу, який передбачає чітке визначення потреб, завдань і показників ефективності використання коштів;

– розробка та впровадження місцевих соціальних програм з урахуванням актуальних викликів (наприклад, допомога внутрішньо переміщеним особам, підтримка ветеранів тощо);

– моніторинг виконання програм та оцінка їхньої ефективності на основі чітких критеріїв і показників.

1.2. Адресність та раціональне використання коштів

– впровадження принципу «гроші йдуть за людиною», що передбачає спрямування допомоги безпосередньо тим, хто її потребує, а не фінансування установ за фактом їхнього існування;

– використання сучасних методів ідентифікації та обліку потреб населення, зокрема цифрових платформ та баз даних, для уникнення дублювання виплат та мінімізації зловживань;

– запровадження системи рейтингування потреб населення, яка дозволить спрямовувати ресурси тим категоріям громадян, що перебувають у найгіршому соціально-економічному становищі.

1.3. Оптимізація витрат на адміністрування соціальних програм:

– зменшення витрат на утримання управлінського апарату за рахунок цифровізації процесів, автоматизації виплат та скорочення бюрократичних процедур.

– використання електронних реєстрів та платформ для обробки заявок та розподілу допомоги, що дозволить уникнути корупційних ризиків та пришвидшити прийняття рішень.

– оптимізація структури органів соціального захисту, зокрема їхньої чисельності та функціонального навантаження.

1.4. Залучення додаткових джерел фінансування:

– розширення співпраці з міжнародними організаціями, благодійними

фондами та приватним сектором.

– запровадження механізму соціального замовлення, що передбачає залучення недержавних організацій до надання соціальних послуг за бюджетні кошти.

– використання державно-приватного партнерства для фінансування соціальних ініціатив, наприклад, створення соціального житла або розвитку реабілітаційних центрів.

1.5. Прозорість та громадський контроль за фінансуванням:

– відкритий доступ до інформації про бюджетні витрати на соціальний захист через публікацію звітів та онлайн-платформи.

– запровадження механізмів громадського моніторингу та аудиту для забезпечення ефективного та цільового використання коштів.

– впровадження практики незалежного оцінювання соціальних програм, що дозволить підвищити їхню ефективність та мінімізувати корупційні ризики.

Таким чином, оптимізація розподілу фінансових ресурсів у сфері соціального захисту дозволяє підвищити ефективність використання коштів, забезпечити їхню адресність та зменшити корупційні ризики. Запровадження сучасних цифрових технологій, прозорість у прийнятті рішень та залучення додаткових джерел фінансування сприятиме покращенню соціального забезпечення на місцевому рівні.

ІІ. Розширення доступу до соціальних послуг як напрям удосконалення механізмів соціального захисту населення на місцевому рівні усуває територіальні диспропорції у наданні соціальної допомоги шляхом розвитку мережі надавачів соціальних послуг, зокрема в сільській місцевості; запроваджує мобільні соціальні служби для обслуговування маломобільних громадян та мешканців віддалених районів.

Забезпечення доступності соціальних послуг для всіх категорій населення є одним із ключових завдань місцевої влади у сфері соціального захисту. Ефективність системи соціального забезпечення залежить не лише

від обсягу наданої допомоги, а й від рівня її доступності, особливо для вразливих груп населення, таких як люди з інвалідністю, малозабезпечені родини, внутрішньо переміщені особи та ветерани.

Основними аспектами розширення доступу до соціальних послуг є:

1. Децентралізація соціальних послуг та їх наближення до громадян. Удосконалення роботи центрів надання соціальних послуг на рівні громад дозволяє скоротити час та витрати громадян на отримання необхідної допомоги. Важливим є створення мобільних бригад соціальних працівників, які можуть надавати допомогу в сільських та віддалених районах.

2. Розширення спектру соціальних послуг. У зв’язку зі зростанням потреб населення, необхідно впроваджувати нові послуги, такі як соціальний супровід, психологічна підтримка, допомога у працевлаштуванні тощо. Особливу увагу слід приділити розвитку послуг для внутрішньо переміщених осіб та постраждалих від військових дій.

3. Розширення співпраці з громадськими та благодійними організаціями. Недержавні організації можуть суттєво підсилити систему соціального захисту, доповнюючи державні послуги своїми ініціативами та ресурсами. Місцева влада має сприяти залученню громадських об’єднань та міжнародних донорів до реалізації соціальних програм.

4. Цифровізація соціальних послуг. Впровадження електронних сервісів дозволяє спростити доступ до соціальних послуг та зробити процес їх отримання більш зручним. Наприклад, можливість подати заявку на матеріальну допомогу онлайн або отримати консультацію через чат-бот значно полегшує взаємодію з органами соціального захисту.

5. Підвищення обізнаності населення. Часто громадяни не знають про всі можливості соціальної підтримки, які доступні на місцевому рівні. Важливим кроком є проведення інформаційних кампаній, створення гарячих ліній та консультаційних центрів, де люди можуть отримати детальну інформацію щодо соціальних послуг.

Отже, розширення доступу до соціальних послуг сприятиме

зменшенню соціальної нерівності, підвищенню якості життя вразливих категорій населення та ефективнішому використанню ресурсів місцевих громад. Впровадження комплексного підходу до розширення соціальних послуг дозволить зробити їх більш гнучкими, оперативними та орієнтованими на потреби громадян.

III. Підвищення ефективності кадрового забезпечення як напрям удосконалення механізмів соціального захисту населення на місцевому рівні в умовах війни призводить до запровадження механізмів мотивації соціальних працівників, зокрема через підвищення заробітної плати та покращення умов праці; покращує організацію навчальних програм для підвищення кваліфікації працівників соціальної сфери та залучення волонтерів.

Ефективне кадрове забезпечення є ключовим фактором стабільного функціонування системи соціального захисту, особливо в умовах воєнного стану. Війна суттєво загострила проблему нестачі кваліфікованих соціальних працівників, підвищила навантаження на фахівців, а також висунула нові вимоги до їхньої компетентності та професійної підготовки.

Розглянемо основні напрями підвищення ефективності кадрового забезпечення:

1. Збільшення чисельності соціальних працівників. Війна спричинила значний ріст кількості громадян, які потребують соціальних послуг (ВПО, постраждалі від бойових дій, родини військовослужбовців тощо). Відтак, необхідно вжити заходів для розширення штату соціальних служб, у тому числі шляхом залучення нових спеціалістів через державні програми стимулювання працевлаштування у цій сфері.

2. Підвищення рівня оплати праці. Однією з основних причин дефіциту кадрів у сфері соціального захисту є низька заробітна плата. Важливо впровадити механізми фінансового стимулювання, які б відповідали навантаженню, відповідальності та складності роботи соціальних працівників.

3. Організація навчання та підвищення кваліфікації. В умовах воєнного часу соціальні працівники повинні мати навички кризового реагування, психологічної допомоги, правового консультування тощо. Важливо розробити й впровадити навчальні програми, тренінги, онлайн-курси для підвищення кваліфікації працівників соціальної сфери.

4. Оптимізація розподілу обов'язків. Соціальні служби часто стикаються з надмірним навантаженням на окремих працівників, що призводить до вигорання та зниження якості надання послуг. Раціональний перерозподіл функцій, а також залучення додаткових спеціалістів або волонтерів допоможе покращити ситуацію.

5. Забезпечення соціальних працівників необхідними ресурсами. Важливою умовою ефективної роботи соціальних служб є наявність відповідного матеріально-технічного забезпечення (службовий транспорт, комп'ютерне обладнання, засоби зв'язку). Покращення умов праці підвищить мотивацію працівників та сприятиме їх ефективності.

6. Залучення волонтерів та громадських організацій. Враховуючи складність ситуації, до надання соціальних послуг доцільно залучати представників громадянського суспільства, благодійні фонди та міжнародні гуманітарні організації. Це дозволить зменшити навантаження на штатних працівників та розширити можливості соціального захисту.

Отже, підвищення ефективності кадрового забезпечення сприятиме покращенню доступу до соціальних послуг, зниженню рівня соціального напруження, а також забезпеченню стабільної роботи соціальних служб навіть в умовах війни. Комплексний підхід до вдосконалення кадрової політики дозволить посилити соціальний захист населення та підвищити рівень довіри громадян до державних та місцевих органів влади.

IV. Цифровізація соціальних послуг як напрям удосконалення механізмів соціального захисту населення на місцевому рівні в умовах війни запроваджує впровадження електронних сервісів для подачі заяв та моніторингу стану надання соціальної допомоги; сприяє розвитку єдиної

бази даних соціально вразливих категорій населення для ефективного управління допомогою та уникнення дублювання виплат.

В умовах воєнного стану цифровізація соціальних послуг стала важливим напрямом реформування системи соціального захисту. Використання сучасних технологій дозволяє прискорити процес надання допомоги, мінімізувати бюрократичні процедури, забезпечити прозорість соціальних виплат і полегшити доступ громадян до необхідних послуг.

Основними напрямами цифровізації соціального захисту є:

1. Розвиток онлайн-платформ і електронних сервісів: впровадження єдиних електронних реєстрів отримувачів соціальних послуг для уникнення дублювання виплат та прискорення обробки звернень; використання мобільних додатків та онлайн-кабінетів для подачі заяв на соціальні виплати, субсидії, допомогу ВПО тощо; автоматизація процесів ухвалення рішень щодо призначення матеріальної допомоги.

2. Електронний документообіг: запровадження цифрових документів для оформлення соціальних послуг, що скоротить потребу в особистому відвідуванні державних установ; інтеграція баз даних між різними державними органами для швидкого обміну інформацією; впровадження електронних соціальних карток, які спростять доступ до пільг та соціальних програм.

3. Використання штучного інтелекту та аналітичних систем: використання алгоритмів для автоматичного аналізу потреб населення та персоналізації соціальної допомоги; прогнозування майбутніх потреб громади на основі великих даних (Big Data).

4. Розвиток гарячих ліній та чат-ботів: автоматизовані консультаційні сервіси, які допомагають громадянам отримувати необхідну інформацію без черг і бюрократичних процедур; чат-боти в соціальних мережах і месенджерах для надання миттєвих відповідей на типові запити щодо соціального захисту.

5. Підвищення кібербезпеки та захисту персональних даних: в умовах

війни особливо важливо захищати інформацію про отримувачів соціальних послуг від несанкціонованого доступу; використання технологій шифрування даних та багаторівневих систем безпеки для захисту цифрової інфраструктури соціального захисту.

Отже, цифровізація соціальних послуг дозволить значно покращити доступність соціального захисту для населення, знизити навантаження на державні установи, підвищити швидкість та ефективність надання допомоги. У довгостроковій перспективі це сприятиме створенню сучасної, гнучкої та стійкої системи соціального захисту, здатної оперативно реагувати на виклики воєнного часу.

V. Підвищення прозорості та боротьба з корупцією як напрям удосконалення механізмів соціального захисту населення на місцевому рівні в умовах війни сприяє впровадженню механізмів громадського контролю за розподілом соціальних виплат і допомоги та запровадженню відкритих реєстрів соціальних програм та одержувачів соціальних виплат.

В умовах війни соціальний захист населення є одним із ключових пріоритетів державної політики. Проте ефективність цієї сфери часто знижується через корупційні ризики, бюрократичні зловживання та недостатню відкритість процесів надання допомоги. Тому підвищення прозорості та боротьба з корупцією є важливими напрямами удосконалення механізмів соціального захисту на місцевому рівні.

Основними заходами для підвищення прозорості та боротьби з корупцією є:

1. Впровадження електронних систем обліку та моніторингу соціальних виплат: розширення використання єдиних електронних реєстрів отримувачів соціальної допомоги для уникнення дублювання виплат і зловживань; створення відкритих онлайн-платформ, де громадяни можуть перевіряти статус своїх звернень та отримувати інформацію про виділені кошти; автоматизація процесів ухвалення рішень для мінімізації людського фактору та ризику корупції.

2. Громадський контроль та залучення неурядових організацій: активне залучення громадських організацій та незалежних експертів до аудиту соціальних програм та моніторингу витрат місцевих бюджетів; проведення публічних консультацій щодо розподілу коштів та визначення пріоритетних напрямів соціальної підтримки; розвиток механізмів зворотного зв'язку, включаючи гарячі лінії та онлайн-платформи для подачі скарг щодо зловживань у сфері соціального захисту.

3. Посилення відповідальності за корупційні правопорушення: впровадження жорстких антикорупційних норм та механізмів внутрішнього контролю в органах соціального захисту; посилення відповідальності посадових осіб за неправомірне використання бюджетних коштів; регулярне проведення антикорупційних перевірок та внутрішніх аудитів у місцевих департаментах соціального захисту.

4. Децентралізація та підзвітність місцевих органів влади: збільшення повноважень громад у розподілі соціальної допомоги з одночасним забезпеченням прозорих механізмів контролю за цими процесами; обов'язкове оприлюднення звітів про витрачання бюджетних коштів на соціальні програми у відкритому доступі; впровадження механізму участі громади у формуванні місцевих програм соціального захисту.

5. Освітні кампанії та підвищення обізнаності громадян: проведення інформаційних кампаній щодо прав громадян у сфері соціального захисту та механізмів боротьби з корупцією; навчання працівників соціальних служб принципам доброчесності та антикорупційної етики; підвищення цифрової грамотності громадян для ефективного використання електронних ресурсів соціального захисту.

Отже, підвищення прозорості та ефективна боротьба з корупцією у сфері соціального захисту дозволять забезпечити справедливий розподіл допомоги, підвищити довіру населення до місцевої влади та створити дієву систему соціальної підтримки. У результаті, соціальна допомога буде надходити тим, хто її дійсно потребує, а державні та місцеві ресурси

використовуватимуться раціонально та ефективно.

Таким чином, удосконалення механізмів соціального захисту на місцевому рівні дозволить зробити цю систему більш ефективною, доступною та прозорою, що сприятиме підвищенню рівня життя вразливих категорій населення.

Висновки до другого розділу

Удосконалення механізмів соціального захисту населення на місцевому рівні є надзвичайно важливим завданням, особливо в умовах війни. В ході дослідження було визначено основні напрями підвищення ефективності системи соціального захисту, що спрямовані на розширення доступу громадян до якісних соціальних послуг, оптимізацію фінансових ресурсів, цифровізацію процесів, підвищення кадрового забезпечення, а також посилення прозорості та боротьбу з корупцією.

Одним із ключових напрямів є оптимізація розподілу фінансових ресурсів. В умовах обмеженого бюджету важливо забезпечити раціональне використання коштів, орієнтуючись на першочергові потреби найуразливіших категорій населення. Це передбачає розробку чітких критеріїв розподілу фінансування, впровадження систем моніторингу ефективності витрат, а також використання інноваційних фінансових інструментів для залучення додаткових ресурсів.

Розширення доступу до соціальних послуг є ще одним критично важливим аспектом удосконалення системи. Громадяни мають отримувати своєчасну та якісну допомогу незалежно від місця проживання. Це можливо завдяки розвитку мобільних соціальних служб, підвищенню рівня міжвідомчої взаємодії, створенню нових центрів надання соціальних послуг, а також удосконаленню механізмів громадської участі у формуванні соціальної політики.

Підвищення ефективності кадрового забезпечення відіграє визначальну

роль у забезпеченні належного рівня соціального захисту. Дефіцит кваліфікованих кадрів, низький рівень оплати праці та високий рівень навантаження на працівників ускладнюють роботу соціальних служб. Тому необхідно створювати умови для професійного розвитку фахівців, підвищувати їхню мотивацію, впроваджувати сучасні стандарти оплати праці та забезпечувати належний рівень матеріально-технічного забезпечення.

Цифровізація соціальних послуг є важливим інструментом підвищення ефективності роботи соціальних служб. Використання сучасних інформаційних технологій дозволяє зменшити бюрократичне навантаження, прискорити обробку звернень громадян, а також забезпечити прозорість та контроль за наданням соціальних послуг. Впровадження єдиних електронних реєстрів, онлайн-платформ для комунікації та мобільних застосунків для отримання послуг дозволить значно покращити взаємодію між громадянами та соціальними установами.

Окремої уваги заслуговує питання підвищення прозорості та боротьби з корупцією в системі соціального захисту. Важливо забезпечити відкритість процедур надання соціальних виплат та послуг, унеможливити незаконні схеми розподілу ресурсів та покращити контроль за виконанням соціальних програм. Для цього необхідно впроваджувати антикорупційні механізми, використовувати цифрові технології для відстеження руху бюджетних коштів та залучати громадські організації до контролю за діяльністю органів соціального захисту.

Таким чином, удосконалення механізмів соціального захисту населення на місцевому рівні потребує комплексного підходу, який включає як фінансові, організаційні, так і технологічні рішення. Лише завдяки ефективній взаємодії органів влади, громадянського суспільства та міжнародних партнерів можливо створити систему соціального захисту, що відповідатиме викликам сьогодення та забезпечить належний рівень підтримки для найбільш уразливих категорій населення.

ВИСНОВКИ

Органи місцевого самоврядування відіграють ключову роль у реалізації соціальної політики на рівні громад, забезпечуючи ефективне функціонування системи соціального захисту населення. Їх діяльність спрямована на створення умов для реалізації прав громадян на соціальну підтримку та допомогу, особливо у період воєнних викликів та економічної нестабільності.

Основними функціями місцевих органів у сфері соціального захисту є надання матеріальної допомоги соціально вразливим категоріям населення, організація соціальних послуг, координація діяльності установ соціального захисту, впровадження місцевих програм підтримки та співпраця з державними та громадськими організаціями. Важливим аспектом їх діяльності є забезпечення адресності та ефективності соціальної допомоги, що потребує сучасних підходів до управління, оптимізації фінансових ресурсів та цифровізації соціальних послуг.

Разом із традиційними завданнями місцеві органи самоврядування в умовах війни змушені швидко адаптуватися до нових викликів, таких як допомога внутрішньо переміщеним особам, підтримка військовослужбовців та їх родин, а також відновлення соціальної інфраструктури. У цьому контексті особливого значення набуває прозоре та ефективне управління соціальними ресурсами, запровадження інноваційних методів роботи та забезпечення високого рівня кадрового забезпечення.

Таким чином, удосконалення механізмів соціального захисту населення на місцевому рівні вимагає комплексного підходу, що включає покращення координації між державними та місцевими органами, посилення ролі громад у прийнятті рішень, ефективне використання фінансових ресурсів та широке впровадження цифрових технологій. Це дозволить забезпечити стабільність

та якість соціальної підтримки, що є критично важливим для добробуту населення в сучасних умовах.

Війна в Україні створила безпрецедентні виклики для системи соціального захисту населення, що вимагає оперативного реагування з боку органів місцевого самоврядування та державних інституцій. Місцевий рівень соціального забезпечення став ключовою ланкою у підтримці громадян, які опинилися в складних життєвих обставинах, особливо внутрішньо переміщених осіб, ветеранів, осіб з інвалідністю та малозабезпечених сімей.

Основними проблемами, що постали перед системою соціального захисту, є недостатність фінансування, перевантаженість соціальних служб, бюрократичні перепони та нерівномірний розподіл допомоги між регіонами. Водночас, місцеві органи влади змушені адаптувати соціальні програми до реальних потреб громадян, впроваджуючи нові механізми допомоги та оптимізуючи наявні ресурси.

Попри складнощі, війна стимулювала впровадження нових підходів у сфері соціального захисту, зокрема цифровізацію послуг, посилення адресної допомоги та розширення соціальної інфраструктури. Запровадження електронних реєстрів, автоматизація виплат і розвиток мобільних сервісів дозволяють зробити систему більш гнучкою та ефективною.

Таким чином, попри серйозні виклики, система соціального захисту на місцевому рівні демонструє здатність до адаптації та розвитку. Подальше її вдосконалення має ґрунтуватися на принципах ефективного управління, прозорості, рівномірного розподілу ресурсів та максимального використання сучасних технологій. Це сприятиме підвищенню рівня соціальної підтримки та забезпеченню гідного рівня життя для найбільш вразливих категорій населення в умовах війни та післявоєнного відновлення країни.

Удосконалення механізмів соціального захисту населення на місцевому рівні є надзвичайно важливим завданням, особливо в умовах війни та пов’язаних із нею соціально-економічних викликів. Проведене дослідження засвідчило необхідність комплексного підходу до реформування системи

соціального захисту, що має охоплювати оптимізацію фінансових ресурсів, цифровізацію соціальних послуг, розширення доступу громадян до якісних послуг, підвищення кадрового потенціалу та забезпечення прозорості в діяльності соціальних установ.

Одним із ключових аспектів удосконалення механізмів соціального захисту є оптимізація розподілу фінансових ресурсів. В умовах обмеженого бюджету особливо важливо забезпечити ефективне та справедливе розподілення коштів, спрямовуючи їх на першочергові потреби найуразливіших верств населення. Це передбачає впровадження прозорих механізмів бюджетного планування, контроль за витратами, використання сучасних технологій для моніторингу ефективності витрат та залучення додаткових фінансових ресурсів через партнерство з міжнародними організаціями, бізнесом та громадським сектором.

Розширення доступу до соціальних послуг є ще одним важливим напрямом удосконалення соціального захисту. Соціальні послуги повинні бути рівномірно доступними для всіх категорій громадян незалежно від їхнього місця проживання. Важливими інструментами для досягнення цієї мети є розвиток мобільних соціальних служб, створення додаткових центрів надання послуг, розширення співпраці між державними органами, місцевими громадами та громадськими організаціями, а також посилення ролі самих громадян у формуванні соціальної політики.

Одним із викликів сучасної системи соціального захисту є кадровий дефіцит та низька мотивація працівників соціальної сфери. Високе навантаження на фахівців, низький рівень оплати праці та брак можливостей для професійного розвитку знижують ефективність роботи соціальних служб. Тому необхідно підвищувати привабливість цієї професії шляхом запровадження справедливої системи оплати праці, створення умов для професійного розвитку, проведення навчальних програм та тренінгів для підвищення кваліфікації соціальних працівників.

Окрему роль у підвищенні ефективності соціального захисту відіграє цифровізація соціальних послуг. Використання сучасних інформаційних технологій сприяє зменшенню бюрократичного навантаження, покращенню доступу громадян до послуг, підвищенню швидкості обробки звернень та забезпеченню прозорості у сфері соціального захисту. Запровадження електронних реєстрів, онлайн-платформ та мобільних застосунків дозволить значно покращити взаємодію між громадянами та державними установами.

Підвищення прозорості та боротьба з корупцією є обов'язковою умовою ефективної роботи соціальної системи. Корупційні ризики у сфері соціального захисту призводять до неефективного використання ресурсів і порушення принципів соціальної справедливості. Тому необхідно запроваджувати антикорупційні механізми, забезпечувати відкритість процедур надання соціальних виплат, створювати системи громадського моніторингу використання бюджетних коштів, а також застосовувати цифрові технології для контролю за розподілом фінансів.

Таким чином, модернізація механізмів соціального захисту на місцевому рівні потребує комплексного підходу, який поєднує фінансові, організаційні та технологічні рішення. Успішне впровадження запропонованих заходів можливе лише за умови тісної взаємодії між органами державної влади, місцевими громадами, громадськими організаціями, бізнесом та міжнародними партнерами. Це дозволить не лише покращити рівень соціальної підтримки населення, а й зробити систему соціального захисту більш ефективною, гнучкою та здатною відповідати на сучасні виклики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Батченко Л. В. Механізми соціального захисту населення: монографія /Л. В.Батченко, М. М.Дєліні. Донецьк: ДонДУУ, 2014. 210 с. URL: https://www.researchgate.net/publication/355411029_Mehanizmi_socialnogo_zahistu_naselenna_v_Ukraini

2. Бетлій О. Соціальна політика в Україні у воєнний час: 2022-2023 роки. Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. За ред. Мовчан В. Київ, липень 2023. 27 с.

3. Бражко О.В Функціонування інтегрованих соціальних послуг на державному та місцевому рівні. *Журнал «Наукові інновації та передові технології» Серія «Управління та адміністрування».* Випуск № 11(25) 2023. С. 44-57.

4. Бюджетний кодекс України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17

5. Видатки на соціальну допомогу. *Міністерство фінансів України*. URL: https://mof.gov.ua/uk/expenditures_on_social_assistance.

6. Визначено особливості надання соціальних послуг в умовах воєнного стану. URL: https://auc.org.ua/novyna/vyznacheno-osoblyvostinadannya-socialnyh-poslug-v-umovah-voyennogo-stanu

7. Внутрішні переселенці можуть отримати соціальні послуги в будьякому управлінні соцзахисту. URL: https://armyinform.com.ua/2022/10/19/vnutrishni-pereselenczi-mozhut-otrymaty-soczialni-poslugy-v-bud-yakomuupravlinni-soczzahystu/.

8. В Україні 7,1 млн. людей опинилися за межею бідності, – звіт Світового банку. URL: https://rubryka.com/2023/05/01/v-ukrayini-7-1-mlnlyudej-opynylya-za-mezheyu-bidnosti-zvit-svitovogo-banku/

9. Гаврилюк В. О. Поняття соціального захисту в україні: теоретико-

правовий огляд проблеми єдиного тлумачення. *Прикарпатський юридичний вісник.* Випуск 3 (56), 2024. URL: http://pjv.nuoua.od.ua/v3_2024/23.pdf

10. Головко В.В. Особливості державної політики соціального захисту населення в умовах воєнного стану в Україні. *Вісник Національного університету цивільного захисту України : зб. наук. пр*. Х. : Вид-во НУЦЗУ, 2022. Вип. 2 (17). С. 65-73. (Серія «Державне управління»). URL: http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/16874/1/Golovko.pdf

11. Грень Т.Я. Особливості реалізації політики соціального захисту територій в умовах війни. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування*. 2022. № 6. Т. 33 (72). С. 80–84.

12. Деякі питання використання коштів для задоволення потреб евакуйованих осіб та осіб, які проживають в деокупованих населених пунктах: Постанова Кабінету Міністрів України від 21.10.2022 р. № 1195; станом на 10.08.2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1195-2022-%D0%BF#Text.

13. Деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам: Постанова Кабінету Міністрів України від 20.03.2022 р. № 332; станом на 24.11.2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/332-2022-%D0%BF#Text.

14. Домбровська С.М., Шведун В.О., Рубан А.В. Державне управління національною безпекою: соціально-економічне забезпечення. Харків: НУЦЗУ, 2022. 217 с. 56.

15. Доповідь про соціальний захист у світі у 2020–22 роках: соціальний захист на роздоріжжі – шляхом до кращого майбутнього. Міжнародна організація праці. URL: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/europe/rogeneva/sro-budapest/documents/publication/wcms_831031.pdf.

16. Європейська соціальна хартія (переглянута). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062#Text

17. Єрмоловська О.Ю. Соціальний захист як фактор стабілізації

життєвого рівня населення в умовах трансформаційної економіки: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук / Харківський державний університет. Харків : [б.в.], 1996. 32 с.

18. Загальна декларація прав людини. Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text

19. Закон України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3671-17#Text.

20. Закон України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2017-14#Text

21. Закон України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1768-14#Text

22. Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1105-14#Text

23. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997р. № 280/97-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text

24. Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text.

25. Закон України «Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3721-12#Text.

26. Закон України «Про соціальний діалог в Україні». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2862-17#Text.

27. Закон України «Про соціальний і правовий захист осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей». URL:

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2010-20#n2

28. Закон України «Про соціальні послуги». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text

29. Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text.

30. Законодавство у сфері соціального захисту. URL: https://ombudsman.gov.ua/uk/zakonodavstvo-u-sferi-socialnogo-zahistu

31. Кодекс законів про працю України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text

32. Конвенція про мінімальні норми соціального забезпечення. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_011#Text

33. Конституція України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text

34. Крижна В. Соціальні права громадян: соціальний захист та соціальне забезпечення. Соціальні права та їх захист адміністративним судом: матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 4 вер. 2020 р.). Київ. 2020. С. 70-74. URL: https://rm.coe.int/materials-socialrights2020/1680a165f8.

35. Майстро С.В., Головко В.В. Теоретико-методичні засади державної політики соціального захисту. *Вісник Національного університету цивільного захисту України : зб. наук. пр*. Х. : Вид-во НУЦЗУ, 2024. Вип. 2 (21). С. 19-28. (Серія «Державне управління»). URL: http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/ 123456789/23475/1/Maistro.pdf.

36. Методичні рекомендації щодо організації та забезпечення діяльності територіальної громади у сферах соціального захисту населення та захисту прав дітей. Затверджено наказом Міністерства соціальної політики України від 30.12.2020 р. № 868. URL: https://www.msp.gov.ua/documents/5908.html.

37. Мікуляк К. А., Красноноженко В. О. Вплив війни на реалізацію соціального захисту громадян України. *Modern Economics*. 2023. № 42(2023). С. 85-90. DOI: https://doi.org/10.31521/modecon.V42(2023)-12.

38. Москаленко В.В. Сутність соціального захисту та його місце в політиці соціальної держави. *Наукові записки.* 2003. Том 21. С. 41–44.

39. Наказ Міністерства соціальної політики України «Про затвердження Порядку визначення потреб населення адміністративно-територіальної одиниці/ територіальної громади у соціальних послугах». 19.04.2023 № 130-Н. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1169-23#Text

40. Пархоменко-Куцевіл О. Сучасні аспекти соціального захисту осіб з інвалідністю: закордонні практики та досвід для України. *Публічне управління: концепції, парадигма, розвиток, удосконалення*, № 10, 2024. С. 74–84. URL: https://pa.journal.in.ua/index.php/pa/article/view/180

41. Пилипів І. Через війну рівень бідності в Україні зріс вдесятеро – Світовий банк. URL: https://www.epravda.com.ua/news/2022/10/16/692679/.

42. Питання деяких виплат військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, поліцейським та їх сім'ям під час дії воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 28.02.2022 р. № 168; станом на 09.11.2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2022-%D0%BF#Text.

43. План дій Ради Європи для України на 2023-2026 роки «Стійкість, відновлення та відбудова», затверджено Комітетом міністрів Ради Європи 14 грудня 2022 (CM/Del/Dec(2022)1452/2.4) URL: https://rm.coe.int/action-plan-ukraine-2023-2026- ukr/1680aa8282

44. Показники Державного бюджету на 2025-2026 роки. *Міністерство фінансів України*. URL: https://mof.gov.ua/.

45. Положення про управління соціального захисту населення Запорізької міської ради. URL: https://uszn.zp.ua/polozhennya-pro-upravlinnya/

46. Постанова Кабінет Міністрів України «Деякі питання надання фінансової підтримки громадським об'єднанням осіб з інвалідністю» від 27 січня 2023 р. № 70. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/70-2023-%D0%BF#Text

47. Постанова Кабінету Міністрів України від 01.06.2020 № 427 «Деякі питання здійснення контролю за додержанням вимог Закону України «Про

соціальні послуги». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/427-2020-%D0%BF#n10.

48. Постанова Кабінету Міністрів України від 01.06.2020 № 428 «Про затвердження Порядку регулювання тарифів на соціальні послуги». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/428-2020-%D0%BF#n9.

49. Постанова Кабінету Міністрів України від 01.06.2020 № 449 «Про затвердження Порядку проведення моніторингу надання та оцінки якості соціальних послуг». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/449-2020-%D0%BF#n8.

50. Постанова Кабінету Міністрів України від 01.06.2020 № 450 «Деякі питання надання соціальних послуг шляхом соціального замовлення». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/450-2020-%D0%BF#Text.

51. Постанова Кабінету Міністрів України від 01.06.2020 № 587 «Про організацію надання соціальних послуг». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/587-2020-%D0%BF#Text.

52. Постанова Кабінету Міністрів України від 03.03.2020 № 177 «Деякі питання діяльності центрів надання соціальних послуг». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/177-2020-п#Text.

53. Постанова Кабінету Міністрів України від 03.03.2020 № 185 «Про затвердження критеріїв діяльності надавачів соціальних послуг». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/185-2020-%D0%BF#Text.

54. Приходько С. Держава і соціальний захист громадян. *Право України.* 1999. № 2. С. 22–26.

55. Про внесення змін до деяких законів України щодо надання соціальних послуг у разі введення надзвичайного або воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях: Закон України від 14.04.2022 р. № 2193-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2193-20#Text.

56. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо впровадження інтегрованої системи соціального захисту: Наказ Мінсоцполітики від 25.02.2019 № 282 URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0092739-21#Text

57. Про затвердження Порядку компенсації витрат за тимчасове розміщення (перебування) внутрішньо переміщених осіб: Постанова Кабінету Міністрів України від 19.03.2022 р. № 333; станом на 29.12.2023. URL: https://ips.ligazakon.net/document/kp220333.

58. Про особливості виплати та доставки пенсій, грошових допомог на період введення воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 26.02.2022 р. № 162; станом на 08.08.2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/162-2022-%D0%BF#Text.

59. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII . URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text.

60. Редзюк Є. Соціальне забезпечення населення під час війни. URL: https://zn.ua/ukr/macrolevel/sotszabezpechennja-naselennja-pid-chas-vijni.html.

61. Реформа соціального страхування єПотенціал: ефективна підтримка людей та перехід від МСЕК до оцінки працездатності. URL: https://www.msp.gov.ua/news/24158.html

62. Реформи під час війни. Як Україна діджиталізує соціальну сферу. URL: https://nv.ua/ukr/ukraine/events/pensiji-ta-subsidiji-vnesut-do-yedinojiinformaciynoji-sistemi-ce-do-zaoshchadit-11-mlrd-grn-novini-50322277.html

63. Рішення міської ради від 04.12.2024 № 34 «Про затвердження Міської комплексної програми соціального захисту населення міста Запоріжжя на 2025-2027 роки». URL: https://zp.gov.ua/documents/186067-pro-zatverdzennia-miskoyi-kompleksnoyi-programi-socialnogo-zaxistu-naselennia-mista-zaporizzia-na-2025-2027-roki

64. Розвиток соціальних послуг під час війни. Дослідження підготовлено адвокаційними аналітиками БФ «Право на захист» як партнера Консорціуму Реагування (Ukraine Response Consortium) у рамках проекту «Задоволення нагальних багатогалузевих гуманітарних потреб внутрішньо переміщених осіб та постраждалого від конфлікту населення в Україні». 33 с.

URL: https://r2p.org.ua/storage/document s/73c6d24b0db41d1b87296303a12506.a19bf4cf7d5_original.pdf

65. Розпочалася робота над проектом Соціального кодексу України. URL: https://femida.ua/novyny/rozpochalasya-robota-nad-proektom-sotsialnogokodeksu-ukrayiny/

66. Сайт Департаменту соціального захисту населення Запорізької міської ради. URL: https://dszn.zp.ua/

67. Сирота І.М. Право соціального забезпечення в Україні: підручник для студ. вищих навчальних закладів за спец. «Правознавство». Х.: Одісей, 2006. 408 с.

68. Смирнова І. І., Лихошва О. Ю., Рак Н. В., Горієва Л. А. Соціальний захист населення на сучасному етапі: стан і проблеми в Україні. *Економічний вісник Донбасу*. 2020. № 3(61). URL: http://evd.luguniv.edu.ua/index.php/evd/article/view/190.

69. Соціальні послуги, які надаються під час воєнного стану та останні зміни у цій сфері. URL : https://www.msp.gov.ua/news/21778.html.

70. Соціальний захист. *Гід з державних послуг – Гід онлайн Дія*. URL: https://guide.diia.gov.ua/thematic-area/sotsialnyi-zakhyst.

71. Соціальні послуги в умовах війни: нові зміни та виклики. URL: https://decentralization.ua/news/18015

72. Стащук О.В., Гергола С.В., Комар-Стаховська К.П. Стан соціального захисту та соціального забезпечення населення України в умовах війни. Економіко-правовий розвиток сучасної України: матеріали XI Всеукраїнської наукової конференції студентів, аспірантів та молодих вчених, що присвячена 25-ій річниці з дня заснування Національного університету «Одеська юридична академія», м. Одеса, 25 листопада 2022 р. Одеса, 2022. С. 6-8.

73. ТимощукВ. П., Школик А. М. Публічна служба. Зарубіжний досвід та пропозиції для України. Київ : Конус-Ю, 2007. 735 с.

74. Тімофєєва М. І. Сутність соціального захисту населення. *Вісник*

Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. 2016. № 6. С. 169–174.

75. Уряд підтримав проєкт закону про реформування соціального страхування. URL: https://zn.ua/ukr/economics/urjad-pidtrimav-projektzakonu-pro-reformuvannja-sotsialnoho-strakhuvannja.html

76. Уряд схвалив «Концепцію реалізації державної політики щодо соціального захисту населення та захисту прав дітей». URL: https://www.msp.gov.ua/news/18976.html.

77. Уряд схвалив Стратегію реформування державного управління України до 2025 року. URL.: https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-zatverdivstrategiyu-reformuvannya-derzhavnogo-upravlinnya-ukrayini-do-2025-roku.

78. Устинов С.О. Співвідношення термінів «соціальний захист» та «соціальне забезпечення» в законодавстві України. *Юридична наука і практика*. 2011. № 2. С. 90-95. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/njj_2011_2_15.

79. Фінансова підтримка мешканців м.Запоріжжя, житло яких було зруйноване або стало непридатним для проживання внаслідок ракетних обстрілів, диверсій тощо, спричинених військовою агресією російської федерації. URL: https://dszn.zp.ua/mkp-szn/zrujnovane-zhitlo

80. Хмиров І.М., Алієва П.І., Перевалова Л.В. Соціальне забезпечення працівників у сфері цивільного захисту. *Вісник Національного технічного університету «ХПІ». Серія: Актуальні проблеми розвитку українського суспільства : зб. наук. пр*. / Нац. техн. ун-т «Харків. політехн. ін-т». Харків : НТУ «ХПІ», 2022. № 1, 2022. С. 50-55.

81. Цимбал Б. М. Категоріальні принципи формування соціального захисту особистості у системі публічного управління. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування*, №5, 2022. URL: https://reicst.com.ua/pmtl/article/view/2022-5-02-01

82. Цілі сталого розвитку 2016-2030 рр. URL: http://www.un.org.ua/ua/tsili-rozvytku-tysiacholittia/tsili-staloho-rozvytku.

83. Чебан Ю. Ю., Сирцева С. В., Пісоченко Т. С. Соціальний захист: поняття та досвід зарубіжних країн. Проблеми і перспективи сучасного розвитку фінансів, обліку та банківської діяльності: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції, м. Дніпро, 18 березня 2019 р. Дніпро : Університет імені Альфреда Нобеля, 2019. С. 115-118.

84. Через повномасштабну війну роботу втратили щонайменше 5 млн українців. URL: https://uaprom.info/news/186515-cherez-povnomasshtabnuvijnu-robotu-vtratili-shhonajmenshe-mln-ukrayinciv.html.

85. Черенько Л. 20 мільйонів українців перебуває за межею бідності: хто постраждав найбільше і чому. URL: https://ukrayina.pl/ukrayina/7,183470,30328855,20-1084-1110-1083-1100-1081-1086-1085-1110-1074.html.

86. Чічкань М.В. Правове регулювання соціального захисту інвалідів в Україні. Х., 2009.

87. Шведун В.О., Ігнатьєв О.М. Напрямки розвитку механізмів публічного управління щодо забезпечення житлом ветеранів, військовослужбовців та членів їх сімей . *Вісник Національного університету цивільного захисту України : зб. наук. пр*. Х. : Вид-во НУЦЗУ, 2023. Вип. 1 (18). С. 192-199. (Серія "Державне управління")

88. Юрійчук І. Належне врядування та надання адміністративних послуг у сфері соціального захисту. Соціальні права та їх захист адміністративним судом: матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 4 вер. 2020 р.). Київ. 2020. С. 129-133. URL: https://rm.coe.int/materials-socialrights-2020/1680a165f8.

89. Як зміниться фінансування соцзахисту у 2024 році. *Бухгалтерія. Платформа Бюджет та ОМС*. URL: https://oblikbudget.com.ua/news/71386-yak-zminitsya-finansuvannya-sotszakhistu-u-2024-rotsi.

90. Як змінювався рівень бідності в Україні. *Слово і Діло*. URL: https://www.slovoidilo.ua/2023/05/04/infografika/ekonomika/yak-zminyuvavsya-riven-bidnosti-ukrayini.